

T I D S S K R I F T F O R ungdomsforskning

ÅRGANG 16 Nr. 1–2016

Artikler

Transnasjonale hverdagsliv: Østeuropeisk innvandrerungdom i distrikts-Norge <i>Johan Fredrik Rye</i>	3
Endringer i skoleengasjement og utdanningsplaner blant unge med og uten innvandringsbakgrunn Trender over en 18-årsperiode <i>Anders Bakken</i>	40
Nye tall om ungdom Young Polish migrants in Norway: Education, work and settlement choice <i>Lihong Huang, Ewa Krzaklewska, Paula Pustulka</i>	63
Bokmelding	79
Bidragstyttere i dette nummeret	82

Transnasjonale hverdagsliv: Østeuropeisk innvandrerungdom i distrikts-Norge

JOHAN FREDRIK RYE

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Mange østeuropeiske ungdommer flytter til norske utkantkommuner som følge av at foreldrene får arbeid i de tradisjonelle bygdenæringene. I denne artikkelen analyserer jeg hverdagslivserfaringene til disse ungdommene, deres identiteter og livsprosjekter, og diskuterer hvordan de forhandler sine posisjoner som innvandrere i distriktssamfunnene. Utgangspunktet er et kvalitativt materiale som består av individuelle intervjuer og fokusgruppeintervjuer med 19 østeuropeiske ungdommer i én kystregion i Midt-Norge. Materialet viser hvordan ungdommenes sosiale virkelighet preges av deres multi-lokale identiteter, tilhørigheter og sosiale praksiser. Resultatet er ambivalente hverdagsliv utformet i spennet mellom lokalsamfunnet og forskjellige transnasjonale sosiale rom. Samtidig som det synes å være mange likhetstrekk mellom innvandrerungdommene i distriktene og i de mer urbane regionene, demonstrerer materialet også hvordan den rurale sosiogeografiske konteksten påvirker deres hverdagsliv i utkant-Norge.

De siste årene har mange østeuropeiske ungdommer fulgt med sine arbeidsinnvandrende foreldre til Norge. De fleste flytter til storbyregionene, men mange kommer også til distriktskommuner som har færre erfaringer med innvandring og integrering av innvandrerungdom i sine lokalsamfunn. Dette åpner muligheter og utfordringer, men er også krevende for de utenlandske ungdommene som følger med på flyttelasset når foreldrene får arbeid på det norske, rurale arbeidsmarkedet. Hvordan kan man etablere et nytt hverdagsliv og skape seg en fremtid i et ukjent land, langt ute i den europeiske periferien?

På mange måter er innvandring til distrikts-Norge trolig ikke særlig annerledes enn til de store byene. Den rurale samfunnskonteksten kan likevel ha noen implikasjoner for innvandrerne, som for alle andre som bor i distriktene. I folkelige

diskurser beskrives kyst- og bygdesamfunnene gjerne som sosialt tette og gjennom-siktige, alle kjenner alle, alle vet alt om alle, og som mer kulturelt homogene enn bysamfunnene – kort sagt det gode, harmoniske og idylliske bygdelivet (Short 1991). Folk bryr seg om hverandre og har en fellesskapsfølelse (Almås 1995:24). Bygde-idyllens bakside er den rurale konformiteten og kjedsomheten (Lægran 2002). Det er verre å skille seg ut på bygda enn i byen, og bygda er jevnt over mindre dynamisk, mindre spennende og utfordrende, enn de urbane samfunnene (Berg og Lysgård 2004). Ikke minst blant ungdom er slike forståelser av det rurale dominerende, enten de vokser opp i bygd eller by (Bjaarstad 2003, Haugen og Villa 2006, Rye 2006).

Særtrekkene ved utkantsamfunnenes sosiale strukturer reflekteres også i studier av norske innvandringsungdommer. De flerkulturelle unge voksne byjentene som Granholt (2011) intervjuet, opplevde bygdefolk som mindre tolerante og mer fordomsfulle, etter informantenes mening rett og slett fordi folk ute i distriktene er mindre vant med innvandring og kulturelt mangfold. Fangen (2009:97), som intervjuet unge voksne innvandrere i Oslo, rapporterte likeledes at «[s]pesielt en del av våre informanter som har vokst opp på mindre steder har opplevd grovere former for rasisme fra andre». I essayet *Den norske bygda sett utenfra* hevdet Eriksen at asylsøkere fra den store – og som regel mer urbane – verdenen umulig kan finne seg til rette på norske småsteder, ettersom disse mangler offentlige arenaer og preges av individualiserte sosiale væremåter: «...[d]et gode liv på den norske bygda (...) er noe man best får til bak husets fire vegger, eventuelt bak hagegjerdet» (Eriksen 1996:108).

Kyst- og bygdesamfunnene er dessuten geografisk perifere, med dårligere kommunikasjons-tilbud enn de urbane regionene. Ungdommenes forskjellige sosiale arenaer er spredt over et større geografisk område, og mange ungdommer er avhengige av foreldreskyss for å delta i fritidsaktiviteter. Det er også mer ressurskrevende å reise ut av lokalsamfunnet, blant annet for å besøke hjemlandet. Eksempelvis er reisetiden fra Skjåk til Bukarest dobbelt så lang som fra Oslo S. Også på andre sosiale arenaer vil man finne forskjeller mellom rurale og urbane regioner og lokalsamfunn, så som på arbeids-, utdannings- og boligmarkedene (Almås 1995, Heggen 2002).

I denne artikkelen diskuterer jeg hvordan de østeuropeiske ungdommene opplever sine hverdagsliv i utkantsamfunnene. Som teoretisk innfallsvinkel bruker jeg forhandlingsbegrepet, som i tråd med dominerende perspektiver på feltet, legger vekt på identitet som resultatet av kollektive, refleksive prosesser og ikke som gitte, objektive størrelser (Jenkins 1996). Aktørene har selv muligheter for – og tvinges

samtidig til – å forme seg selv og sitt liv. Som Giddens (1996:28) skriver om vår individualiserte, senmoderne tilværelse: «In post-traditional contexts, we have no choice but to choose, how to be and how to act». Dette er prosesser som foregår innenfor rammene av sosiokulturelle strukturer som både begrenser og muliggjør bestemte praksiser. Dermed blir maktaspektet vesentlig. Noen (grupper) aktører har makt til å definere hva som er mulig, andre må tilpasse seg andres definisjoner. Noen handlingsvalg er åpne, andre er stengte. Oslovest-jenter stilles ovenfor andre problemstillinger enn sønnen av fiskeindustri-innvandrer ute i havgapet. Det grenser for hvor langt moderne identitetskonstruksjoner kan strekkes (Paulgaard 2006), samtidig som aktørene – individuelt og kollektivt – alltid vil søke å utfordre og utvide rammene for sine hverdagsliv.

Artikkelens problemformulering er derfor som følger: Hvilke livserfaringer gjør de østeuropeiske ungdommene seg i de rurale lokalsamfunnene, hvordan fortolker de sine liv som innvandrerungdom i den norske utkanten, og hvordan slår dette ut i deres hverdagspraksiser og fremtidsstrategier?

Jeg skal diskutere denne problemstillingen med utgangspunkt i analyser av et kvalitativt intervjumateriale med nitten østeuropeiske tenåringer i et kystsamfunn i Midt-Norge. Artikkelen ser på det transnasjonale hverdagslivet til disse ungdommene, der jeg bruker forhandlingsbegrepet for å utforske fire sentrale dimensjoner ved deres erfaringer, fortolkninger og strategier som innvandrerungdom i utkants-Norge. I den neste seksjonen presenterer jeg hvordan slike analyser av innvandrerungdom kan forankres senmodernitetens genuine mobile karakter, både som geografisk, sosialt og kulturelt fenomen.

Komplekse mobiliteter

Forskning på innvandring er de siste tiårene etablert som et kjernefelt innen samfunnsvitenskapelig forskning, nasjonalt og internasjonalt.¹ Dette reflekterer ulike aspekter ved den senmoderne samtiden, der politiske, økonomiske, sosiale og kulturelle prosesser bidrar til å «krympe» verden (Giddens, 1990; Harvey, 1990) og skape nye muligheter for migrasjon på tvers av landegrensene. Ifølge ILO finnes det i dag 232 millioner immigranter (ILO 2014). Selv om Norge lenge praktiserte en restriktiv innvandringspolitikk (Brochman 2006), er også det norske samfunnet etter hvert blitt sterkt preget av immigrasjon. Ikke minst har EU-utvidelsene i 2004

og 2007 medført betydelig innvandring fra de tidligere kommunistiske østblokk-landene. I dag er 12,4 prosent av landets innbyggere født i utlandet (SSB 2015), og ulike aspekter ved innvandringsfenomenet står sentralt i ulike politiske, administrative og folkelig diskurser.

Det finnes flere teoretiske innfallsvinkler til det moderne innvandringsfenomenet. Et nytt, spennende perspektiv er den britiske sosiologen John Urrys teorier om senmodernitetens radikaliserede mobilitet. Vår globaliserte verden er grunnleggende preget av intensiverte former for mobilitet og migrasjon, både kvantitativt og kvalitativt. I det senmoderne samfunnet representerer mobilitet det normale heller enn unntaket (Sheller og Urry 2006, Urry 2000, 2007). Eriksen (2004) påpeker at mennesker har føtter, ikke røtter.² De moderne transport-systemene (biler, tog, fly, etc.) fører til at folk kan forflytte seg fysisk på tvers av samfunn og kulturer, samtidig som ulike former for digital kommunikasjon (spesielt internett) åpner for samtidig, koordinert samhandling på tvers av geografiske skillelinjer. Individene kan potensielt være over alt på ett og samme tidspunkt. Dette reflekterer grunnleggende endringer som Giddens (1990) begrepsfester som senmodernitetens kompresjon av tid og rom. Den sosiale verden blir mindre og de fjerneste samfunn er bare noen tastetrykk unna. Samtidig blir distanserte former for samhandling viktigere og overtar i mange tilfeller ofte for ansikt til ansikt-interaksjon. Den sosiale verdenen blir derfor også større, i Giddens' språkdrakt blir sosial handling løsrevet og frigjort fra konkrete lokaliteter («disembedded») og tar oftere form gjennom abstraherte systemer, uttrykt gjennom ekspertsystemer (f.eks. vitenskap) og symbol-systemer (f.eks. pengeøkonomi).

I dette perspektivet blir mobilitet og migrasjon gjerne vurdert i positive termer både for aktører og samfunn. Bevegelse symboliserer frihet; å kunne veksle mellom forskjellige sosiale lokaliteter og kulturer åpner muligheter. Det klassiske eksemplet er de globale elitene som friksjonsløst flyter mellom verdens metropoler. For kosmopolitten er sosialt og kulturelt mangfold en selvfølgelighet. Urry (2007) understreker samtidig at kapasiteten til å forflytte seg («motilitet») er skeivfordelt i samfunnet, blant annet langs tradisjonelle sosiale skillelinjer som klasse, kjønn og etnisitet. Noen aktører kan ikke flytte, men er låst fast både sosialt og geografisk. For andre er migrasjon uønsket og representerer strukturell tvang, for eksempel personer som flykter som følge av krig, diktatur og terror («tvungen migrasjon»). Bauman (1998) bruker «turisten» og «vagabonden» som representanter for globaliseringen og mobilitetens ytterpunkter. Den første nyter mobilitetens frukter,

den andre reiser på grunn av sosial elendighet. Det avgjørende er migrantens grad av autonomi, som igjen reflekterer hans eller hennes individuelle ressurser og de kontekstuelle rammene for migrasjonen. Dette er også sentralt i Portes og Zhous (1993) teorier om segmentert assimilasjon, som diskuterer hvordan forskjellige innvandringsgrupper tilpasser seg mottakerlandenes kulturer på forskjellig måter, også med tanke på deres innplassering i det sosioøkonomiske hierarkiet og grad av inkludering i mottakersamfunnet. Derfor vil også mobilitetens utfall variere langs de samme sosiale skillelinjene.

Et slikt senmoderne perspektiv har flere implikasjoner for samfunnsvitenskapelige studier av internasjonal immigrasjon. Dette gjelder ikke minst for analysene av de østeuropeiske ungdommenes hverdagsliv i distrikts-Norge. For det første representerer deres blotte tilstedeværelse at også distriktene har tatt opp i seg senmodernitetens iboende flytende demografiske karakter og utvikler seg mot mer heterogene sosiale strukturer (Almås mfl. 2008). Innvandring fra utlandet har tradisjonelt primært vært et urbant fenomen i den norske konteksten. Så sent som i 2006 viste statistikken at mens 23 prosent av Oslos befolkning hadde innvandrerbakgrunn, var den tilsvarende andelen i de typiske distriktsfylkene (spesielt Nord-Trøndelag, Nordland og Sogn og Fjordane) godt under 5 prosent. I tillegg var dessuten innvandrerne overrepresentert blant de innenlandske innflytterne til byene (Forgaard 2006). Dette bildet er blitt noe endret de siste årene, ettersom de østeuropeiske arbeidsinnvandrere i større grad også bosetter seg i distriktene, både i Norge og i andre europeiske land (Jentsch 2007, McAreavey 2012, Stenning og Dawley 2009). I løpet av de siste årene har derfor også mange norske distriktsamfunn fått et klart preg av globalisert, kulturelt mangfold. For eksempel fortalte Adresseavisen i 2015 om kystkommunen Frøya der mer enn 17 prosent av befolkningen har innvandrerbakgrunn, fordelt på 32 nasjonaliteter. I én av øysamfunnets førsteklasse var samtlige elever tospråklige.³ Mobilitet, migrasjon og mangfold representerer det nye heller enn unntaket i slike distriktssamfunn.

For det andre er den østeuropeiske arbeidsinnvandringen til distriktene et tydelig eksempel på den senmoderne mobilitetens ikke-definitive karakter, som også er vektlagt i andre studier av denne formen for internasjonal immigrasjon til Norge (Andrzejewska og Rye 2012, Friberg og Eldring 2011). Å flytte til et annet land betyr ikke at man forlater hjemlandet for godt. Som de skisserte perspektivene viser, er det både enklere å reise fysisk mellom lokaliteter og å kommunisere ved

hjelp av moderne teknologi på tvers av dem. Dette er også det sentrale utgangspunktet i teoriene om transnasjonalisme (Vertovec 2009), som diskuterer hvordan immigranter på forskjellige måter vedlikeholder kontakten med avsenderlandet gjennom gjentakende hjemreiser og andre sosiale praksiser som knytter dem til hjemlandet. Enda viktigere er migrantenes muligheter til å etablere nye stedlige praksiser i mottakerlandet som bidrar til å vedlikeholde deres opprinnelige sosiale og kulturelle praksiser, ikke minst med tanke på identitet og tilhørighet. Resultatet blir, som oppsummert i Glorius og Friedrich' modell for transnasjonalisme (2006), sirkulær migrasjon, transkulturasjon og hybride identitetsformasjoner. I et slikt perspektiv er ikke migranten enten «her» eller «der», men begge steder på samme tid. I dette skjæringspunktet mellom de ulike stedlige kulturene etableres nye sosiale identiteter og praksiser, som er mer enn summen av elementene – noe som Prieur (2004) viser har gitt opphav til flere forskjellige begreper i faglitteraturen, f.eks. «hybridkultur» (Hall 1992a,b), «kulturell kreolisering» (Eriksen 1994), «kulturelle intermezzoer» (Back 1996) og «kulturpendling» (Long 1992).

En tredje implikasjon av et senmoderne perspektiv på mobilitet og migrasjon er betydningen av samspillet mellom geografiske og sosiale kontekstuelle forhold. Ulike migrasjonspraksiser, spesielt definert gjennom de sosiale rammebetingelsene i avsender- og mottakerlandene, påvirker immigrasjonens utfall. Som nevnt ovenfor, understreker teorien om segmentert assimilasjon (Portes og Zhou 1993) at immigrantenes erfaringer i mottakersamfunnet er avhengig av deres sosiale posisjon, både langs dimensjonene klasse og etnisitet. Noen grupper vil raskt assimileres, mens andre immigranter ikke blir inkludert i samfunnets institusjoner, eventuelt etablere varige sub-kulturer. Her er immigrantenes ressurstilgang og autonomi avgjørende som utgangspunkt for deres erfaringer i mottakerlandet. For de østeuropeiske arbeidsinnvandrere er situasjonen preget av en rekke komplekse motsetninger på dette feltet. Blant annet reiser de voksne frivillig fra sine hjemland, men er som regel motivert av vanskelige økonomiske vilkår i hjemlandet. På tross av at mange har høy utdanning, ender de vanligvis i manuelle, ufaglærte jobber på det norske distriktsarbeidsmarkedet, med lave inntekter og lav status. De østeuropeiske ungdommene er derimot «tvungne» immigranter, prisgitt foreldrenes avgjørelser, men deres posisjon i lokalsamfunnene er samtidig mer fristilte fra arbeidsmarkedet sosiale logikk. Deres situasjon er også vesensforskjellig fra mange andre unge immigranter i de rurale lokalmiljøene, f.eks. flyktninge- og asylsøkende ungdommer, som erfarer mindre privilegerte rammebetingelser.

At østeuropeernes immigrasjon er knyttet til arbeidsmarkedet bidrar også til at de ikke på samme måte problematiseres som en «byrde» for samfunnet, men heller som en ressurs for næringsliv og lokalsamfunn. De fleste arbeider i manuelle, ufaglærte jobber som fremstår som lite attraktive for lokalbefolkningen i distriktene, f.eks. som innhøstningsarbeidere i landbruket eller produksjonsarbeidere i fiskeforedlingsindustrien. Tiller mfl. (2014) viser hvordan lokale politikere, bedriftsledere og andre «stakeholders» i en oppdrettskommune faktisk vurderte rekruttering av utenlandsk arbeidskraft som avgjørende for fortsatt lokal vekst og dermed etablering av nye og mer attraktive jobber innen oppdrettsnæringen for de lokale ungdommene (f.eks. innen økonomi og ledelse). Den kulturelle nærheten mellom Norge og Øst-Europa, blant annet gjennom den felles europeiske historien, bidrar trolig også til at denne gruppen ikke opplever den samme stigmatiseringen som andre og mer «synlige» innvandreregrupper.

At arbeidsinnvandrerne bidrar til å snu avfolkningen av mange distriktskommuner legger også positive føringer på hvordan de østeuropeiske ungdommene fortolkes av den lokale befolkningen. Det er god plass i de fleste kyst- og bygdesamfunnene, både på boligmarkedene, i barnehager og på skolene og andre samfunnsarenaer.

Også de stedlige kontekstene påvirker hvordan de østeuropeiske ungdommene inkluderes i deres nye sosiale omgivelser. Deres hverdager er flerlokale, men aktørens liv er like fullt forankret i stedlige og lokale praksiser, som vil variere fra lokalsamfunn til lokalsamfunn. Det er store forskjeller på premissene for et transnasjonalt hverdagsliv i storbyen og ute i distriktene, og det er også idiografiske forskjeller mellom de enkelte lokalsamfunnene. Globalisering og økt mobilitet er ikke homogene prosesser, men har forskjellige implikasjoner på ulike steder. Dette understrekes gjennom globaliseringsbegrepet, som viser til globaliseringens lokale variasjoner. Det er et toveis forhold mellom det globale og det lokale (Robertson og White 2009). Å spise en McDonalds-hamburger er ikke det samme i Sjøfartsgata på Steinkjer som på Times Square i New York. Innvandrerungdommer i norske byer deltar i verdensomspennende aktivistnettverk, men på sine egne premisser, og innenfor rammen av den norske samfunnskonteksten (Andersson mfl. 2012). De østeuropeiske ungdommens sosiale praksiser i distrikts-Norge må på samme måte studeres i lys av deres stedlige forankring, slik at man åpner for analyser av hvordan den senmoderne mobiliteten utfolder seg annerledes i rurale omgivelser. Med geografen Masseys (2005) programformulering; «space matters».

I artikkelen diskuterer jeg hvordan de mobile, migrerende østeuropeiske ungdommene etablerer transnasjonale hverdagspraksiser og identiteter i den rurale samfunnskonteksten. I analysene drar jeg veksler på de mange tidligere bidragene om ungdom med innvandringsbakgrunn og deres erfaringer i det norske samfunnet (f.eks. Alghasi mfl. 2006, Fangen 2009, Prieur 2004, Vestel, 2004). Utgangspunktet for flere av disse studiene er imidlertid ganske annerledes, ettersom det er ungdom med innvandrerbakgrunn i urbane lokalsamfunn som er studert. Min ambisjon er å vise hvordan de østeuropeiske innvandrerungdommene i distrikts-Norge både har like og ulike erfaringer sammenlignet med urbane innvandrerungdommer, og dermed hvordan det i den senmoderne oppstår lokale, rurale varianter av globalisering.

Hensikten med artikkelen er dermed å utvide det empiriske nedslagsfeltet for analyser av innvandrerungdom. Farriuga (2014:293) har kritisert ungdomsforskningfeltet for «metrosentrisme», ved at «young people outside of major metropolitan centres have been marginalised from the dominant theoretical perspectives that frame both the transitions and the cultures traditions in youth studies». Selv om innvandrerungdommer i rurale samfunn deler mange – kanskje de fleste – erfaringene med jevnaldrende innvandrere i de urbane regionene, peker denne artikkelen også på viktige nyanser langs rural/urban-dimensjonen i samfunnsanalyser. Dette inviterer til et forskerblikk som er mer sensitivt for stedlige dimensjoner, og ikke kritisk «viderefører stereotypier og forenklete dikotomier mellom urbane og rural ungdommer ved å fastslå et universelt perspektiv på modernitet og utvikling som knyttes til urbanitet» (Paulgaard 2015: 129-130).

Kvalitative intervjuer

Analysene bygger på et datamateriale med individuelle intervjuer og fokusgruppeintervjuer med 19 innvandrerungdommer i 2013. Informantene er i slutten av tenårene (16-19 år) og bosatte i Kystlandet⁴ i Midt-Norge. Dette er en av flere distriktsregioner som har hatt stor arbeidsinnvandring fra de ti østeuropeiske landene som ble EU-medlemmer i 2004 og 2007.⁵ Regionen består av to kommuner som har hvert sitt dominerende tettsted, flere grender og mange spredte bosetninger. Det er i overkant av 9000 innbyggere i regionen. De siste årene har folketallet i kommunene økt på grunn av de mange østeuropeiske arbeidsinnvandrerne som har funnet arbeid i regionens ekspansive fiskeindustri. I dag er over

1600 innvandrere og barn av innvandrere bosatte i de to kommunene, de aller fleste av dem (ca. 1100) fra de nye østeuropeiske EU-statene. I begge kommunene, som her omtales som Havværet og Øylandet, er det videregående skoler med om lag 300 skoleelever. Ungdomsmiljøene rundt skolene fremstår som sosialt avgrenset fra hverandre, men med betydelig overlapp. For eksempel fester Havværets ungdommer som regel på Havværet i helgene, men noen av dem kan i blant også delta på fester på Øylandet. Kjøreavstanden mellom tettstedene er i underkant av 30 kilometer. Reiseavstanden til nærmeste storbyregion er to-tre timer med privatbil eller offentlig buss og båt.

Utvalget består av 12 jenter og 7 gutter. Ungdommene vokste opp i forskjellige østeuropeiske land, men alle flyttet til Norge fordi foreldrene fikk arbeid i den norske fiskeindustrien. Botiden i Norge varierer fra seks måneder til ti år. Informanten som har lengst botid i Norge, kom som åtteåring i 2003. De andre ungdommene innvandret etter 2004-utvidelsen av EU/EØS som markerte startskuddet for den «nye» østeuropeiske innvandringen til Norge. Gjennomsnittlig botid i utvalget er 4,6 år. Informantene har derfor ikke opplevd egen ungdomstid i hjemlandet. Deres fortolkninger av den østeuropeiske samfunnskonteksten, som de bruker som referansepunkt for å vurdere sine egne erfaringer i det norske samfunnet, er først og fremst tuftet på vage minner fra yngre år. Disse er senere utvidet med fortellinger fra deres sosiale nettverk i hjemlandet og mer sporadiske erfaringer fra egne feriereiser. Ungdommenes beskrivelser av forholdene i hjemlandet bør derfor leses med kritisk distanse, til dels som idealiserte og nostalgiske forestillinger om en alternativ virkelighet. Det samme gjelder informantenes beskrivelser av den lokale ungdomskulturen i Kystlandet, som på samme måte fremstår som stiliserte og unyanserte. I analysene er det derfor informantenes fortolkninger som er sentrale. Hensikten er å diskutere deres fortolkninger av de sosiokulturelle omgivelser og studere hvordan disse former deres identiteter og praksiser.

Informantene ble rekruttert gjennom kontaktlærerne på regionens to videregående skoler. Lærerne kjente til om lag tyve ungdommer med utenlandsk bakgrunn, og disse ble invitert til å delta i undersøkelsen. Den første fasen (våren 2013) bestod av kvalitative, individuelle dybdeintervjuer med ni informanter. Intervjuguiden fokuserte på deres bo- og flyttehistorier, transnasjonale praksiser, identiteter og deltakelse, og deres tanker om fremtiden. Det overordnede målet var å få en nyansert forståelse av hvordan de opplevde sine hverdagsliv som ungdommer med innvandringsbakgrunn i distrikts-Norge. Intervjuene ble gjennomført i

skoletiden på de videregående skolene og varte om lag 50–70 minutter. Foruten forfatteren deltok en vitenskapelig assistent i datainnsamlingen.

Et halvt år senere samlet vi ungdommene i fokusgrupper. Hensikten var å få ungdommene til å reflektere kollektivt rundt sine hverdagsliv i utkant-Norge. Vi brukte de individuelle intervjuene som tematisk utgangspunkt for fokusgruppene. De ble brukt til å utdype aspekter som hadde pekt seg ut i den foreløpige bearbeidingen av datamaterialet og der vi ønsket å få flere refleksjoner. Spesielt ble ungdommene bedt om å utdype sine sosiale kontaktflater i det lokale ungdomsmiljøet og med nettverkene i opprinnelseslandet. Hensikten var å få mer kollektive refleksjoner. Også denne gangen var det kontaktlærerne som rekrutterte informantene og stod for den praktiske organiseringen. I alt ble tre gruppeintervjuer gjennomført, hver med fem deltakere. Fem av deltakerne hadde deltatt i de individuelle intervjuene på vårparten, uten at dette preget gruppediskusjonene. Også disse gruppeintervjuene ble gjennomført på skolen. Her deltok en annen vitenskapelig assistent i datainnsamlingen.

Undersøkelsen er godkjent av personvernombudet i Norges samfunnsvitenskapelige datatjeneste.

Datamaterialet har flere kvaliteter som gir et godt grunnlag for å diskutere de østeuropeiske innvandrerungdommenes hverdagsferinger. Forskningsdesignet er eksplorativt (Creswell 2009). Hensikten med undersøkelsen er først og fremst å identifisere sentrale dimensjoner ved transnasjonale ungdomsliv i utkant-Norge, og hvordan dette oppleves av innvandrer-ungdommene. Det metodologiske designet (kvalitative individ- og gruppeintervjuer, med få informanter) åpner derfor ikke for statistiske generaliseringer fra materialet. I stedet brukes analytisk generalisering (Yin 2009), der materialet analyseres for å dra ut grunnleggende, essensielle trekk ved de transnasjonale østeuropeiske ungdommenes sosiokulturelle hverdag i utkants-Norge. Ambisjonen er å utvikle en bedre kontekstuell forståelse av hvilke aspekter som preger deres hverdag, deres fortolkning av denne hverdagen, og hvordan dette virker inn på deres hverdagslige praksiser. Spesielt diskuteres betydningen av den rurale samfunns-konteksten. Hvordan oppleves det å være innvandrerungdom i små, tette lokalsamfunn med mer homogene sosiokulturelle tradisjoner enn storbyene? Hva kjennetegner situasjonene for de østeuropeiske innvandrerungdommene i de norske distriktssamfunnene? Utkant-Norge er mangfoldig, med store forskjeller i demografiske og økonomiske strukturer mellom ulike kyst- og bygdesamfunn. Likevel er det klare likheter mellom de østeuropeiske ungdommenes

strukturelle rammebetingelser i deres lokalsamfunn; som utenlandske innflyttere med andre sosiokulturelle referanserammer, sosiale nettverk og praksiser enn den «lokale» befolkningen. Artikkelenes materiale synes også relevant for annen øst-europeisk innvandrerungdom i distrikts-Norge. Analysenes overførbarhet (Lincoln og Guba 1985) til andre utkantsamfunn vurderes derfor som betydelig.

Fire spenningsfelt i innvandrerungdommenes hverdagsliv

De fleste østeuropeiske innvandrerungdommene flytter til distrikts-Norge fordi foreldrene får arbeid i de tradisjonelle norske distriktsprimærnæringene, vanligvis som ufaglært og manuell arbeidskraft. Det var også derfor foreldrene til våre informanter hadde brutt opp fra hjemlandet og tatt med familien til Kystlandet. Her startet foreldre som produksjonsarbeidere i den lokale fiskeforedlingsindustrien, selv om flere av dem hadde høyere utdanning fra hjemlandet. Mange av foreldrene hadde senere skaffet seg nye jobber i Kystlandet, men de fleste arbeidet fortsatt i yrker med lav status og lav inntekt, og sogner i så måte til den rurale arbeiderklassen. Selv om lønns- og arbeidsforholdene gjerne er dårlige vurdert ut fra norske standarder, er arbeidsvilkårene likevel langt bedre enn i hjemlandet. Ungdommene forstår derfor foreldrenes motiver for å flytte og ser at det norske samfunnet tilbyr gode økonomiske vilkår sett fra voksenperspektivet. Monika og Irina tror foreldrene jevnt over er tilfredse med tilværelsen i Kystlandet.

Monika: De trives her. De elsker [Havværet]. Det er sant.

Irina: Jeg tror det er kjedelig, men de må jobbe.

Monika: Faren min tror at [Havværet] er det beste som har skjedd i livet hans. Det er sant, det er sant. Han er litt rar sånn.

Flyttingen til Norge var foreldrenes beslutning. Ungdommene fulgte bare med på flyttelasset, ofte mot deres egen vilje og ønsker. Birgitta fortalte hvordan hun «... gråt fordi jeg ikke ville flytte hit, men foreldrene mine fikk jobb, så derfor måtte jeg flytte». Andre informanter minnes lignende reaksjoner da foreldrene fortalt at de skulle reise til Norge. Monika og Marina snakket eksplisitt om forskjellen på foreldrene og ungdommenes refleksjoner rundt flytteprosessen. De stiller også spørsmål ved om foreldrenes økonomisk begrunnede avgjørelser egentlig har vært vellykket. Materiell velstand er ikke alt.

Monika: Det er veldig forskjellig, for vi har ikke barn. Så for eksempel de kommer her for å få det bedre til barn og til seg selv, for å ha penger til å kjøpe noe til barna sine. De har ikke penger, ingenting der de er fra.

Marina: Egentlig er de lykkeligere her, for de ser at vi har det bedre, sånn økonomisk sett. Kanskje ikke psykisk.⁶

I intervjuene er dette en underliggende fortolkningsramme i de østeuropeiske ungdommenes fortellinger om hverdagslivet i Kystlandet. Det var foreldrene som valgte å reise til utkant-Norge, i håp om en bedre livssituasjon for barna. For ungdommene representerer flyttingen til Norge derimot en ikke-valgt skjebne som skaper en uønsket tilværelse, som de selv må ta ansvaret for å gjøre det beste ut av. Det skjer – bevisst og ubevisst – gjennom ungdommenes aktive organisering av sine hverdagsliv ute i øysamfunnene og deres fortolkninger av egne og andre aktørers sosiale praksiser.

I de neste seksjonene skal jeg vise hvordan ungdommene ved hjelp av forskjellige strategier skaper et hverdagsliv i Kystlandet som de opplever som akseptabelt. Utgangspunktet for analysen er ungdommenes genuine multi-lokale identiteter, tilhørigheter og praksiser, som produseres i spenningsfeltet mellom hverdagslivet i lokalsamfunnet i utkant-Norge og de ulike transnasjonale sosiale rommene som de involverer seg i. I dette spenningsfeltet er det spesielt fire dimensjoner som trer frem som sentrale for å forstå informantenes forhandlinger av tilværelsen som innvandrerungdom i utkants-Norge. Jeg diskuterer disse ut fra fire begrepspar (de/vi, her/der, bygd/by og god/dårlig), som hver for seg viser til ulike dimensjoner ved deres grunnleggende flertydige, uavklarte og ambivalente posisjoner i ungdoms- og bygdesamfunnet.

De fire dimensjonene er identifisert gjennom en vekselgang mellom det teoretiske grunnlaget for artikkelen og innholdet i ungdommenes fortellinger. Tjora (209:115) benevner dette stegvis deduktivt induktiv tilnærming (SDI). Merk at analysene av disse dimensjonene slik springer ut fra informantenes fortolkninger av hverdagen, også deres beskrivelser av de «lokale» jevnaldrende. Prosjektet inkluderer ikke intervjudata som kunne ha fortalt om alternative fortolkninger og perspektiver, for eksempel fra de lokale ungdommenes perspektiv. At de østeuropeiske ungdommene opplever at de kategoriseres som «utlendinger» av de lokale ungdommene, slik jeg viser nedenfor, betyr derfor ikke nødvendigvis at de faktisk gis en slik fortolkning av de lokale ungdommene. Dette er heller ikke spesielt interessant for

artikkelens analyser, ettersom det er informantenes egne, subjektive fortolkninger og strategiene som følger av disse, som er relevant for analysene. Som Thomas-teoremet påpeker: «Hvis mennesker definerer situasjonen som virkelige, så blir den virkelig i sine konsekvenser». (Thomas 1928).

De/vi (norske og utlendinger)

Ungdomstid er knyttet til aktørenes etablering av nye, selvstendige identiteter. Man må finne ut hvem man vil være. Slike identiteter etableres i sosiale samspill med andre aktører, blant annet gjennom å identifisere seg med noen grupper og samtidig ta avstand fra andre. Distinksjonen de/vi blir en sentral grensemarkør: Hvilke kollektive identiteter skrives man inn i, hvilke søker man selv å ta del i (Jenkins 1996)? Tidligere studier av ungdommer med innvandringsbakgrunn viser at statusene «utlending» og «norsk» representerer en sentral symbolsk distinksjon i innvandrerungdommens egne fortolkninger av sine posisjoner i det norske samfunnet (Vestel 2004, Øia og Vestel 2007). Denne distinksjonen fremstår også som viktig for Kystlandets ungdommer med bakgrunn fra Øst-Europa. De øst-europeiske ungdommene oppfatter seg selv som «utlendinger», i øynene til de lokale ungdommene og i sin selvforståelse.

Informantene hadde opplevd at dette skjedde «naturlig», helt fra starten av. Som innflyttere mangler de det autentiske grunnlaget for å være en del av den «ekte» lokalbefolkningen. Å være utenlandsk representerer en mangel, noe som er ufullstendig og uten forankring, eller med Irinas ord: «Vi er bare utlendinger. Vi har bodd her for kort». Slik har det alltid vært på grunn av fordommer som eksisterte forut for østeuropeernes ankomst. Katarzyna fortalte at det var sånn at når vi kom, alle utlendinger eller innvandrere, så det var sånn at de norske syntes ikke det var rett eller noe, så de begynte å ikke like oss, liksom holdt oss utenfor, så vi ble sånn gruppering, der er norske og der er utlendinger.

Hvordan statusen som «utlending» ble oppfattet varierte blant informantene. Noen var veldig bevisste på at de var utlendinger, andre la mindre vekt på dette. Forskjellene er individuelle, men varierte også gruppevis. Ungdommene på Havværet fremstod med en tydeligere, og også langt mer negativ, fortolkning av statusen som «utlending» enn informantene på Øylandet. Dette resulterte i sosiale praksiser som forsterket denne gruppeidentiteten. Havværet-ungdommene hang blant annet tettere sammen i skolehverdagen. Justina sa at «alle norskene sitter på

kantinen, og oss vi sitter her [i en sofagruppe i andre etasje]». På Havværet samlet de østeuropeiske ungdommene seg også i «utlendingsgrupper» på fritiden, mens på det på Øylandet virket som grensene mellom gruppene var mer flytende. Dette er et godt eksempel på stedlige variasjoner i de østeuropeiske innvandrerdømmenes opplevelser i distrikts-Norge.

Informantene opplevde at utlendingsstatusen ble formidlet fra de lokale ungdommenes side, selv om dette helst foregikk gjennom «tause», implisitte former for kommunikasjon. Som et utdrag fra det ene gruppeintervjuet illustrerer, fremstår konstruksjonen av «utlending»-statusen uansett som solid.

Ela: Det er ingen som kommer og sier til Darina at «du er utlending», det er ingen som sier sånt.

Darina: Nei, ingen sier sånt.

Intervjuer: Det er ikke det? Så dere er ikke utlendinger?

Darina, Ela og Weronika: Jo, vi er jo det.

Ela: Men det er ingen som kommer og sier det direkte til deg. Alle vet jo at vi er fra utlandet, så de trenger ikke si det.

Ifølge informantene bidro også voksensamfunnet, inkludert skolesystemet, til etableringen av «utlending» som en distinkt kategori. Selv om datamaterialet ikke gir grunnlag for å beskrive lokalsamfunnets handlinger og holdninger til innvandrerdømmene, gir intervjuene indikasjoner på at innvandrerdømmenes behandles som annerledes enn de lokale ungdommene. Dette oppfattes som negativt. Informantene mislikte for eksempel sterkt at skolen behandlet dem som én gruppe. Marina fortalte om episoder der lærerne hadde stereotypisert ungdommene med bakgrunn fra Øst-Europa på skolen:

Det var noe med læreren, og det var ikke sånn diskriminering, men jeg hater [det] når læreren tar det opp da. Når vi gjør noe galt, for eksempel setter føttene på bordet, det er ikke bare utlendingene som gjør det, men også norske gjør det. Så bruker de å si sånn «Ja, gjør de det i hjemlandet ditt også? Er det sånn de gjør det i hjemlandet ditt?» sånn. De sier jo ikke til dere «er det sånn du gjorde det i Oslo?» De sier jo ikke det. Til oss så sier de det, og vi følte at det var veldig frekt mot oss da. I hvert fall den tonen de sa det i. På noen måter har vi kanskje mer folkeskikk enn andre norske, og på noen måter har de kanskje mer enn oss. Det spørs hva, egentlig.

I en annen sammenheng utdypet Marina hvordan stereotypifiseringen ikke fremstår som gjennomtenkt, langt mindre som bevisst ondskapsfull. I stedet er det at lærerne er frekke og tonefallet som skaper det negative inntrykket, er hennes oppfatning.

Jeg tror ikke de tenker over det, men de gjør det ganske ofte. Utlendingene. De sier liksom ikke navnet, men vi har navn. Jeg heter ikke utlending.

Kategorien «utlending» favnet for øvrig vidt, også andre enn østeuropeiske nasjonaliteter. En konsekvens er at utlending-kategorien dermed også fungerer som et inkluderende verktøy for ungdommene med innvandrerbakgrunn, der alle som ikke er «norske» søker sammen og opplever et sosialt fellesskap. Paradokset er at fortolkningene av dem som utlendinger blir selvoppfyllende: Ved å søke sammen, forsterkes kategoriens gyldighet og relevans.

Informantene opplevde ikke at utlending-statusen på samme måte ekskluderer dem fra storsamfunnet. Informantene gav inntrykk av likebehandling i velferdssamfunnet, og fremstod ikke som «sinte» på det norske storsamfunnet. Det var først og fremst sosiale aspekter ved deres eget lokalmiljø, bygdesamfunnet, som de kritiserte. De er mer positive til det «urbane» Norge. Det virker uansett som om ungdommene anerkjenner at Norge representerer en god løsning på foreldrenes utfordringer økonomiske utfordringer i hjemlandet, og indirekte dermed også bidrar til deres egen velstand.

Som medlemmer av arbeidsinnvandringsfamilier som bidrar til det lokale næringslivet, føler de østeuropeiske ungdommene seg velkomne og akseptert som innflyttere i kystregionen. Ingen av informantene gav uttrykk for at de opplevde direkte diskriminering på grunn av sin etnisitet. Som innflyttere fra utlandet opplever de likevel at de ikke alltid anerkjennes som «fullverdige» medlemmer av lokalsamfunnet. De er ikke likeverdige med fastboende som kan vise til flere generasjoners rotfeste i Kystlandet. Dette minner om opplevelsene som også norske innflyttere gjerne har når de flytter til mindre bygdesamfunn, der tilhørighet kan defineres ut flere slektsledds tilstedeværelse i lokalsamfunnet.

Statusen som innflytter og utlending ble ikke koblet til økonomisk forskjellsbehandling eller andre former for marginalisering. Det synes for eksempel ikke som bosted, bostandard eller andre materielle goder påvirkes av deres gruppetilhørighet som utlendinger. I Kystlandet er det for eksempel ingen tegn til klasse-segregerte bosetningsmønstre på samme måte som Ljunggren og Andersen (2014) beskriver i Oslo, der etniske skillelinjer klart overlapper med økonomiske og kulturelle

forskjeller. Det er derfor heller ingen klare geografiske strukturelle skillelinjer i tjenestetilbudene som lokalbefolkningen og innvanderne benytter seg av. De går for eksempel på de samme barnehagene og barneskolene, oppsøker de samme legekontorene, og handler på de samme butikkene.

Våre informanter opplever heller ikke at de står i takknemlighetsgjeld til lokalsamfunnet, selv om de opplevde slike forventninger fra enkelte aktører i lokalmiljøet. Informantene i det ene gruppeintervjuet fortalte om en episode på skolen der en person fra den lokale fiskeindustrien mente arbeidsinnvanderne burde være glade for at de fikk lov til å komme til Havlandet. Tvert imot, mente ungdommene:

Marina: Det som ble sagt var at «dere bør kysse føttene våre, alle [øyværingene], fordi at vi er så snille og gode at vi gir dere jobb, til foreldrene deres». Og da sa vi bare at hadde det ikke vært for foreldrene våre så hadde ikke Havværet gått rundt så bra. Vi går jo ikke rundt og sier at de bør kysse føttene våre, men de mener omvendt, at vi må være takknemlige, at de tok oss imot på det store Havværet og at vi skal være så glade for det. Så sånn er det.

Monika: True story.

Dette speiles i de andre intervjuene. Selv om de gis en identitet som «utlendinger», med svakere biografiske bånd til Kystlandet, setter de innvandrende ungdommene ikke spørsmål ved sine rettigheter som medborgere, verken i lokalsamfunnet eller i nasjonalstaten. Ungdommene med innvandrerbakgrunn ser seg selv som bidragsytere til regionen, med rettighetene som det gir. De oppfatter ikke at de lever i Kystlandet på grunn av lokalsamfunnets velvilje og nåde.

Her/der (Kystlandet og «hjemme»)

De østeuropeiske ungdommene forstår seg selv – og opplever at de forstås av andre – som «utlendinger», med en annen og svakere tilhørighet og tilknytning til Kystlandet enn de «lokale» ungdommene. Dette reflekteres i og forsterkes av østeuropeernes sterke og mangfoldige transnasjonale sosiale praksiser. Merkelappen som «utlending» speiler derfor deres hverdagsliv. Informantene er mer «utenlandske» enn lokalbefolkningen i sine sosiale relasjoner og praksiser. For det første vedlikeholdt alle våre informanter sterke relasjoner til personer «hjemme», det vil si landet der de var født og hadde vokst opp. Ikke minst hadde de regelmessig kontakt med storfamiliene. Mange fortalte også om kontakt med venner fra livet før de

flyttet til Norge. Relasjonene ble opprettholdt og videreutviklet på flere måter. De fleste informantene reiste til hjemlandet på en eller to langferier i løpet av året, og det var også vanlig å få besøk hjemmefra. Dette synliggjør ungdommenes doble geografiske forankring, både «her» (i Kystlandet) og «der» (i hjemlandet både for dem selv og for deres sosiale omgivelser).

Ungdommene etablerer også viktige digitale transnasjonale praksiser. De er på Facebook og chatter med venner i hjemlandet, sender bursdagshilsener og diskuterer hverdagslivets små og store begivenheter. Noen bruker også hjemlandske medier og følger aktivt med på hva som skjer i hjemlandet. På denne måten kan informantene aktivt forholde seg til to parallelle sosiale kontekster, som er geografisk atskilte og sosialt løsrevet fra hverandre. Nye venner og bekjente i Kystlandet bryr seg ikke om hva som skjer i hjemlandene, de gamle barndomsvennene i hjemlandet har ingen forutsetninger for å ta del i den sosiale hverdagen i Kystlandet. Ingen av informantene problematiserte dette, og i praksis synes det som de sjonglerte de to verdenene uten større vansker. Flere er for eksempel tydelig bi-kulturelle på Facebook.

Intervjuer: Hvilket språk har dere på Facebook?

Marina: Hva tror du, da?

Intervjuer: Eeh...?

Darina: Det er norsk, ja.

Intervjuer: Bare norsk?

Darina: Nei.

Ela: Mest norsk og engelsk, sånn blanding, og du [henvendt til sideperson] kanskje på russisk.

Darina: Det er en fin kombinasjon av forskjellige språk.

Intervjuer: Hvordan er språkfordelingen på de ti siste innleggene hos deg [henvendt til Halina]?

Halina: Alle språk. Polsk, tsjekkisk, slovakisk, engelsk, norsk...

De to virkelighetene knyttes dessuten sammen i den transnasjonale kjernefamilien. Marina fortalte for eksempel hvordan hennes familie som regel så på østeuropeisk teve, ettersom faren ikke behersket norsk. Et annet eksempel er kreoliserte kosthold,

som utvikles i skjærings-punktet mellom norske, hjemlandske og internasjonale mattradisjoner. Vi spurte Justina hva slags mat hun laget:

Egentlig... Jeg tror det er internasjonal... fordi vi har ikke såne ting at vi skal spise norsk mat, eller bare litauisk... Men hvis du ser en ny resept [oppskrift] og det ser bra ut, så jeg bare lager den. Har du ikke noe å si om det er norsk, litauisk eller polsk eller russisk... eller.

Det er et gjennomgående trekk at informantene forteller at foreldre ofte er mer konservative i kostholdet enn sine barn. De østeuropeiske ungdommene opplever at de har lettere enn sine foreldre for å venne seg til den multikulturelle hverdagens utfordringer også på andre felter. Foreldrene fremstilles som mindre adaptive, som deltakere både i den norske og i den transnasjonale kulturen, og det bidrar til å gjøre ungdommenes kompetanse som samtidige deltakere i forskjellige kulturer tydelig.

De østeuropeiske ungdommenes hverdag spenner også utover hjemlandets og Norges grenser. Noen har familiemedlemmer som arbeider i tredjeland, og de både besøker og får besøk av disse. Det synes dessuten som de med største selvfølgelighet etablerer andre transnasjonale relasjoner, både i praksis og som kulturell referanserammer. Felicja møtte en portugiser på internett for et par år tilbake og siden har de vært kjærester. Hittil har det vært lite kontakt ansikt til ansikt, men hun har vært på besøk i Portugal og til sommeren skal han til Kystlandet, deretter skal de begge studere i hennes hjemland. Historien fortelles som om kjæresten bodde i nabo-grenda og understreker normaliteten i det som fremstår som en svært fler-lokal kjærlighetshistorie.

Resultatet er at innvandrerungdommene etablerer tydelige transnasjonale praksiser. Også lokale bygdeungdommer orienterer seg i stadig sterkere grad mot og deltar i nasjonale og globale kulturer, men det er likevel tydelig at de østeuropeiske ungdommene er langt mer aktive i de transnasjonale sosiale rommene.

Bygd/by («Kystlandet» og urbanismen)

For våre informanter representerte den doble sosiale tilhørigheten ikke et problem. Å komme utenfra og kunne vedlikeholde nettverk som strekker seg utenfor lokal-samfunnet, ble vurdert som en ressurs. Dette ble spesielt tydelig gjennom informantenes vurdering av distrikts-Norge som et lite attraktivt bo- og levested i fremtiden. De aller fleste så for seg at de skulle flytte når de ble voksne. De var i

gang med utdanningsløp og hadde yrkesaspirasjoner som med stor sannsynlighet vil føre dem vekk fra Kystlandet og det rurale arbeidsmarkedet i distriktene. Bare tre av informantene gikk på yrkesfaglige studieretninger, mens resten hadde valgt studiespesialiserende studieretning. Et utdrag fra et av gruppeintervjuene illustrerer det selvfølgelig ved en urban fremtid:

Intervjuer: Skal dere bo i ei bygd, som på Havværet?

Flere: Nei, vi skal bo i byen.

Teresa: Det er mer ting å gjøre i byen, mer butikker, mer folk, mer sosialt.

Justina: Nå har vi bodd her på Havværet, så vi vet hvordan det er å bo i bygd, så.

Sergei: De fleste av oss her har vært på begge sider, da. Både bodd i tettsted og bodd her da. For min del så foretrekker jeg byen.

Livet i Kystlandet fikk derfor et midlertid preg, der en bedre hverdag venter et sted inn i fremtiden. Ungdommenes planer og drømmer var videre preget av urbanisme som ideal, som en motsats til de rurale omgivelsene de erfarer ute i distrikts-Norge. Dette bidro til å redusere problemene knyttet til manglende integrasjon og tilhørighet i lokalsamfunnet: De var der uansett bare for en kortere periode, som i et venterom mens de ventet på en spennende, urban voksentilværelse.

De østeuropeiske ungdommenes beskrivelser av Kystlandet følger mønstret som er kjent fra tidligere forskning om hvordan by- og bygdeungdommer opplever bygda, der det urbane jevnt over har høyere status som kulturelt symbol enn bygda (Rye 2006). Det synes likevel som ruralitetens negative aspekter er forsterket i de østeuropeiske ungdommenes fortolkninger av Kystlandet. Det er et «tett samfunn, og mange rykter», sa Lech og fortsatte:

Så hvis du gjør noe, de som er på andre siden av øya, de vet det med en gang. Kanskje også før man har gjort det.

Våre informanter la videre vekt på Kystlandets meget perifere lokalisering, langt utenfor allfarvei. Livet på bygda er kjedelig, mente de, og det er ingenting å gjøre. De klaget på få fritidstilbud, og at det er vanskeligere å ha sosial omgang på grunn av det dårlige kollektivtilbudet, som Andrej påpekte:

For eksempel, hvis en venn inviterer meg for noe her på Øylandet, og han bor 20 km fra meg, så kan jeg ikke dra dit. Men hvis en venn i [nærmeste storby] inviterer meg, så kan jeg bare ta buss.

Lech hadde bodd i en av landets urbane regioner før foreldrene flyttet til Havværet. Der var det bedre, mente han.

[Jeg kom] først til [urbant sted], det var egentlig bedre å bo der enn på [Havværet], det var mye nærmere. Til alt, da. Så du kunne dra på kino og møte venner og... sånn da. Det er egentlig det samme som alle andre sier da, det er ganske kjedelig på [Havværet]. Men jeg tror det er på grunn av avstanden, at alt er så langt unna, at det er vanskelig å komme frem.

Også i andre vendinger forsterker informantene de folkelige diskursenes negative beskrivelser av det rurale. Flere av informantene distanserte seg derfor fra de lokale ungdommene, som de oppfatter som mer fornøyde med bygdelivet. De har vokst opp i Kystlandet og kjenner ikke til bylivet og dets fortrinn, i hvert fall ikke like godt som de østeuropeiske ungdommene:

De må nå det, de ble jo født her. De er vant til det. De har ikke opplevd noe mye, så de vet ikke hva de skal se frem til. Vi vet hva vi... hvordan vi kan få det bedre, men vi kan ikke gjøre noe med det, fordi vi er her. Vi vet jo samtidig at det kanskje er bedre for dem å være her, og for meg å være her, enn det er i [hjemlandet] sånn økonomisk sett, det vet vi. Jeg sier ikke at Norge er et dårlig land, men bare... kjedelig. Ja, det var min mening.

Resultatet er at informantene etablerer sin annerledeshet som en ressurs, som gir dem et fortrinn de norske bygdeungdommene mangler. De presenterer seg som verdensvante, som deltakere i den «globale urbanismen», og tar avstand fra utkantens steds og tradisjonsbundne levemåter. For dem symboliserer mobiliteten frihet, valg og autonomi, ikke strukturell tvang.

De østeuropeerne ungdommene aktualiserer derfor gjerne sine internasjonale sosiale nettverk og praksiser. På motsatt vis underkommuniseres bygdeforankringen. Da en av informantene viste oss Facebook-profilen, merket vi oss at hun oppgav den nærmeste storbyen, tre timers kjøring unna, som sitt «bosted». Flere av informantene fortalte at de gjerne oppsøkte storbyen, både for å shoppe og for å treffe venner, og der følte at de gled mer naturlig inn i det sosiale landskapet. Justina hadde flest «utenlandske» venner på Havværet.

(...) men jeg har norske venner også. Men bare noen av dem, fordi andre er ikke så vennlig. På [Havværet] f.eks.. Men i byen, jeg har noen venner i byen, i [storby]. Dem er mye mer vennlig enn her på [Havværet]. Jeg vet ikke hvorfor

det er sånn, men jeg bryr meg ikke.. Egentlig. Fordi jeg skal bare gjøre ferdig skolen her, så skal jeg ikke se dem i livet mitt... aldri igjen...

Den symbolske distansen til kystsamfunnet kommer også til uttrykk ved at informantene avviser et fremtidig yrkesliv i fiskeri- og oppdrettsnæringene, i alle fall ikke som manuell arbeidskraft innen fiskeindustrien. Dette representerte foreldrenes billett inn til det norske arbeidsmarkedet og dermed til Kystlandet, men er ikke attraktivt for neste generasjon østeuropeere.

Intervjuer: Kunne dere tenkt dere å jobbe i fiskeindustrien når dere blir større?

Alle: Nei.

Intervjuer: Hvorfor ikke?

Darina: Det er bare en tung fysisk jobb.

Ela: Jeg hæler ikke fisk, så...

Darina: Hvorfor ikke?

Ela: Vet ikke. Jeg synes det stinker. Den er så heslig å ta på.

Ungdommene som vi intervjuet, sikter heller mot yrker som kan gi dem mer privilegerte posisjoner i norske samfunnet. De østeuropeiske ungdommenes avvisning av «bygda» er dermed knyttet til det rurale arbeidslivet, og representerer dermed også en avvisning av foreldrene. Å flytte ut fra periferien betyr bokstavelig talt å flytte vekk fra foreldrene, og billedlig talt, å gjøre alt enn å gå i mor og fars fotspor. Disse ungdommene skal skape sine egne liv, og det skal etter planen skje i storbyens dynamiske sosiale landskap.

God/dårlig (norsk umoral, hjemlandsk folkeskikk)

De østeuropeiske innvandrerungdommene fortolker seg som annerledes enn de lokale ungdommene. Dette oppleves primært som en horisontal forskjellighet, som uttrykk for sosialt mangfold, som ikke nødvendigvis er negativt. Forskjellighetene tolkes i mindre grad som vertikale «ulikheter», der vi/de er bedre/dårligere, det vil si som rangerte distinksjoner.⁷ Østeuropeerne ser heller ikke seg selv som annengangs borgere i Kystlandet, og ser seg heller ikke som «gjester», eller på annet mindre berettiget til å ta del i det norske velferdssamfunnet. Det synes for eksempel som en

klar forventning at de skal ha det samme skoletilbudet som de norske ungdommene, og at lærerne ikke skal forskjellsbehandle dem på noe vis.

Det er derfor interessant å se flere anslag i materialet der våre informanter synes å fortolke seg som moralsk overlegne de norske ungdommene. I stedet for å hige etter å ta del i den lokale ungdomskulturen, tar de avstand fra den. Spesielt tydelig er dette når de diskuterer festkultur, rusmidler og seksualitet på ungdomsfestene i lokalsamfunnet. Selv om også østeuropeerne drikker, er de mer kultiverte, hevdet Sergei.

Forskjellen er da at... for dem så er det om å bli fullest fortest mulig over lengst tid. Mens vi, jeg vet ikke. Selve drikkingen fra vår side synes jeg er mer kulturlig, da. Vi sitter ved et bord og snakker sammen, og har det artig.

Nedenfor følger et utdrag fra intervjuet med Birgita, som var moralsk indignert over de norske ungdommenes løsslupne seksualmoral.

Birgita: Ja, jeg vil ikke bli norsk.

Intervjuer: Vil du ikke, eller, hvorfor ikke?

Birgita: Det er annerledes... for eksempel norske jenter. På fest for eksempel. [...] De drikker for mye, og for eksempel på fest, de kysser med for eksempel med ti gutter. På en gang. Jeg skjønner ikke. Jeg er rolig, så det er ikke normalt for meg.

Intervjuer: Hva synes du om det?

Birgita: Det er ikke normalt.

Intervjuer: Er det bra eller dårlig?

Birgita: Dårlig.

Intervjuer: Fordi?

Birgita: Liksom en jente med ti gutter det er ikke normalt. Også hun snakker om det på fest.

Intervjuer: Så du føler ikke at du har noe til felles med norske jenter?

Birgita: Nei nei.

Intervjuer: Hvis du hadde vært gutt fra Litauen, hva hadde du tenkt da?

Birgita: Hore.

Også andre informanter fortalte lignende historier, som trolig forteller mer om de utenlandske ungdommenes narrative moralske posisjonering enn om de norske ungdommenes faktiske adferd, uavhengig av at de lokale ungdommenes festkulturer trolig kan by på mye forskjellig. Blant annet representerer utsagnene overdrevne stereotypifisering av de «norske», slik det blir tydelig i Darinas fortelling om norske bygdeungdommers festkultur.

Alle sammen drikker seg fulle. De drikker alt for mye. I [hjemland] bruker vi ikke å drikke så mye at vi faller på gulvet og «blacker» og... Nei, vi gjør ikke det.

Den tilsynelatende overdrevne beskrivelsen av den bygdefestkulturen kan også reflektere informantenes klassebakgrunn i hjemlandet. Flere av dem har som nevnt foreldre med høyere utdanning, og gjennom dem tilhørighet til middelklassekulturen. At barna tar avstand fra fyll og festing kan kanskje sees som et ønske om å bekrefte at de deler foreldrenes middelklassetilhørighet, at de er mer «dannet» enn det som forbindes som arbeiderklassenes løsslupne omgang med alkohol. Her snakker informantene uansett på sviktende empirisk grunnlag, ettersom ingen av dem har hatt ungdomstid i hjemlandet før flyttingen til Kystlandet. Deres beskrivelser av hjemlandets ungdomsfestkultur fremstår heller som idealiserte fremstillinger, eventuelt løselig bygget på mer sporadiske ferieopplevelser i hjemlandet de siste årene.

For Marina og Irina var det uansett utenkelig å delta i denne delen av Kystlandets ungdomskultur. De presenterte seg selv som «kultiverte» alkoholnytere som aspirerer til middelklassens livsstil.

Marina: De skal drikke seg fulle. Vi har ikke sånn at vi skal, vi har ikke sånne dager at den dagen drikker vi, vi drikker når vi...

Irina: Hvis det er bursdag eller noe sånt.

Marina: Ja, hvis det er bursdag eller anledninger. Vi drikker ikke bare for å bli fulle, men for å kose oss.

Vi sitter selvsagt ikke med eksakt kunnskap om hvordan ungdomsfestene i Kystlandet faktisk arter seg, selv om det uten tvil nok er mye hard festing blant ungdommene. Informantenes utsagn er likevel tydelig overdrevne, og det synes som hensikten først og fremst er å demonstrere distanse fra den lokale ungdomskulturen.

Mobilitetens mangfoldige uttrykk

De østeuropeiske ungdommene forhandler på forskjellige måter sine hverdagsliv i spenningsfeltet mellom lokalsamfunn og ulike transnasjonale arenaer. Som jeg har vist i analysene av materialet, opplever ungdommene både inkludering og utenforskap (de/vi), samtidig som de opplever at de både er «her» (i det norske lokalsamfunnet) og «der» (andre, ikke-lokale arenaer, så som hjemlandet). Det norske lokalsamfunnet, som i tradisjonell forstand er deres «hjemsted», sees dessuten gjerne først og fremst som et midlertid stoppested: de skal annetsteds, ut av bygda. Det kan også forklare behovet for å etablere sosiokulturell avstand til den lokale bygdekulturen: De er ikke som bygdeungdommene, og bruker for eksempel holdninger til den stedlige drikkekulturen som verktøy for å markere sin annerledeshet.

Diskusjonene viser slik hvordan de rurale innvandrerungdommene tar i bruk strategier for å utforme egne identiteter og livsprosjekter – til å velge hvem man skal være og hva man skal bli. I dette arbeidet drar ungdommene veksler på ressursene i lokalsamfunnene, men også gjennom transnasjonale nettverk utenfor lokalsamfunnet, både i hjemlandet og andre steder utenfor Kystlandet. Noen av informantene valgte avvisning av lokalsamfunnet, og mer generelt det rurale, som sin hovedstrategi. De ser frem til å forlate Kystlandet når de blir voksne, og investerer i mellomtiden betydelige ressurser i sine translokale nettverk. Andre informanter er mindre avvisende til hverdagslivet i Kystlandet, og finner skjæringspunktet mellom ulike kulturer mindre problematisk. Identiteten som «utlending» tones ned og man deltar mer aktivt i lokalsamfunnets ungdomskultur.

Man skal derfor være varsom med å trekke for sterke og entydige konklusjoner ut fra intervjuene med de østeuropeiske ungdommene i Kystlandet. Nettopp det store mangfoldet i informantenes hverdagsliv er et sentralt resultat og en advarsel mot overdreven generalisering. Innvandrerungdommenes erfaringer i distrikts-Norge kan ikke overføres til urbane lokaliteter, på samme måte som erfaringene til byens innvandrerungdommer er for mangfoldige til at de ukritisk kan overføres til rurale lokaliteter. Det er mange årsaker til at Fangens somaliske Oslo-informanter (Fangen 2008) og Vestels multikulturelle ungdommer i bydelen Rudenga på Oslos østkant (Vestel 2004) sine hverdagsliv er vesensforskjellige fra de østeuropeiske innvandrerungdommenes opplevelser i Kystlandet. Det er også problematisk å overføre erfaringer fra én rural kontekst til andre kyst- og bygdesamfunn. Hvert

lokalsamfunn har sine særtrekk, i by som i bygd. Kystlandets suksessfulle oppdrettsnæring kan kanskje bidra til et mer dynamisk, åpent lokalsamfunn enn kommuner der man sliter med befolkningsnedgang, svak kommuneøkonomi og et sviktende næringsliv. Den lokale konteksten vil forme mobilitetens uttrykk, både gjennom innvandringens omfang og karakter og innvandrernes strategier, og dermed også mobilitetens utfall.

Dobbelhet som ambivalens

Det er likevel noen tydelige inntrykk fra intervjuene som binder sammen informanternes erfaringer som innvandrere og transnasjonale aktører i distrikts-Norge, og som er overførbare til andre rurale kontekster. Ikke minst er rollen som «utlending» interessant, ved at den gjør tydelig den svake identitetsmessige tilhørighet til lokalsamfunnet. Dette bidrar til at mange orienterer seg ut av Kystlandet, både symbolsk og i konkrete handlinger. Dette kommer også til uttrykk gjennom informantenes involvering i transnasjonale nettverk, som strekker seg ut av regionen. Mange planlegger å flytte til urbane regioner, i Norge eller i utlandet. Deres avvisning av ruraliteten reflekteres også gjennom de moralske posisjoneringene som de østeuropeiske ungdommene etablerer for å symbolisere sin annerledeshet fra de norske bygdeungdommene.

Resultat er at de østeuropeiske ungdommene gjerne forhandler posisjoner som har en genuin dobbel karakter, både med tanke på deltakelse, tilhørighet og identitet. Dette preger hverdags-livene deres. Informantene lever parallelle liv «her» og «der»; sosialt og kulturelt er de til stede både i Kystlandet og hjemlandet.

Det samme gjelder rural/urban-dimensjonen; de lever rurale hverdagsliv, men trekkes mot urbanismen som ideal, og lykkes ofte gjennom ulike former for fysisk og digital mobilitet å etablere urbaniserte praksiser. Slik bidrar våre informanter til de siste tiårenes økte mangfold i distriktsbefolkningen (Almås 2002, Villa 2004), der rurale og urbane identiteter flyter over i hverandre. Allerede på 1960-tallet pekte den britiske ruralsosiologen Pahl på dette med formuleringen 'some people [...] are in the city but not of it [...] whereas others are of the city but not in it' (Pahl 1966:307). Våre østeuropeiske informanter er ikke de eneste som kan oppleve at de har mer til felles med byfolk enn grendenaboene.

Sosialantropologen Wiborg (2003) bruker begrepet ambivalens for å fange slike opplevelser av dobbelhet og parallelle liv i senmoderniteten. Det er hentet fra Baumans arbeider, og han definerer ambivalens som:

the possibility of assigning an object or an event to more than one category, is a language-specific disorder: a failure of the naming (segregating) function that language is meant to perform. The main symptom of disorder is the acute discomfort we feel when we are unable to read the situation properly and to choose between alternative actions. (Bauman 1991:1)

Wiborg benytter ambivalensbegrepet i sin studie av unge voksne norske studenter fra utkants-Norge og det som hun forstår som deres komplekse, tvetydige og spenningsfylte relasjoner til både oppvekststedene og byene. Wiborgs beskrivelser har likevel overraskende paralleller til de østeuropeiske ungdommenes fortellinger. Informantene i Kystlandet formidler tilsvarende opplevelsene av dobbelhet som Wiborgs norske studenter: Følelsen av samtidig å være både «her» og «der», doble identiteter, men ingenting fullt og helt, av å høre til og samtidig føle seg fremmed i de rurale lokalsamfunnene. De opplever at de hører til og flyter mellom flere kategorier.

Et utdrag fra et av gruppeintervjuene viser hvordan ambivalensen ikke minst kom til uttrykk da vi spurte informantene om de følte seg «norske» eller om identiteten lå i hjemlandet, det vil si at de oppfattet seg som «polske», «latviske», «estiske» osv. Darina og Ela svarte slik:

Darina: Jeg tror jeg befinner meg på midten, egentlig.

Ela: Ja, jeg og tenkte å si det. Men jeg er jo ikke norsk... men jeg vil heller ikke bli norsk.

Darina: Vil du ikke bli norsk? Hvorfor ikke?

Ela: Fordi jeg er [hjemlandsk]. Jeg kan jo ikke lure meg selv til å tro jeg er norsk. For egentlig har jeg ikke noen grunn til å være det heller.

Darina: Du bor jo i Norge nå, da. Så da...

Ela: Men hva er grunnen til at jeg skal bli norsk?

Darina: Men har du lyst til å flytte tilbake til [hjemlandet]?

Ela: Nei. Egentlig ikke. Det er litt vanskelig, dette.

Darina: Ja, det er litt vanskelig, egentlig.

Ela: Ja, men det er sikkert i midten en plass.

Et annet utdrag fra intervjuene understreker det permanente, det varige og irreversible i deres ambivalente livssituasjon. Ikke kan de bli fullverdige medlemmer av lokalsamfunnet, men heller ikke kan de vende tilbake til hjemlandets sosiale verden. Monika reflekterte over at:

Det [er] litt annerledes nå, om jeg drar tilbake. Det føles ikke som 100 % litauer nå lenger. Selvfølgelig fordi Norge har byttet... forandret meg som person, hvordan jeg oppfører meg og tenker.

Bauman ser ambivalens som grunnleggende negativt, nesten sykkelig («disorder») og med en følelse av ubehag som symptom («discomfort»). For de østeuropeiske informantene er ubehaget mindre fremtredende. De presenterer seg ikke som ofre for det norske lokal- eller storsamfunnets manglende vilje til å inkludere dem. I flere av utsagnene antydes det at de østeuropeiske ungdommene behandles annerledes – og dårligere – enn de lokale ungdommene, men informantene velger selv å ikke kategoriserer dette som «diskriminering». I stedet fortolker de seg som privilegerte: Dobbeltheten, kompetansen til å flyte mellom kategorier og steder, gjør dem annerledes med positivt fortegn, for eksempel ved at deres utenlandske bakgrunn gir dem et mer «sivilisert» forhold til alkohol og festing.

På denne måten «omgår» de marginaliseringsprosessene, som speiler den underliggende asymmetriske maktrelasjonen mellom majoritets- og minoritetskultur: Når innvandrerne ikke oppnår aksept i majoritetens symbolske hierarki, og mangler de kulturelle ressursene som fordres, søker til alternative sosiale arenaer. Dermed kan de omgå majoritetens makt og dominans. Satt på spissen: Så lenge ungdommene med innvandrerbakgrunn får tildelt annenrangs sosial posisjon på bygdefestene, kan de like gjerne fordømme festkulturen, og heller investere i anerkjennelse på andre arenaer. For våre informanter synes dette å være en god strategi.

Informantene representerer dermed også mobilitetens vinnere, ikke bare dens ofre. De østeuropeiske ungdommene faller ikke på plass i Kystregionen, det lokale og det stedfaste, men det synes ikke som de opplever dette som et stort, uoverkommelig problem. De fremstår som fortrolige med den tvetydige tilknytningen. De skal videre, ut i verden. De representerer slik en gruppe med «kompetente kulturnavigatører» og «kreative bricoleurer» (Jacobsen 2002, referert i Prieur 2004:27).

Wiborg (2008) refererer Marcus' (1992) begrepsfesting av dette som «multi-lokale identiteter», der identitetene skapes gjennom deltakelse på flere arenaer som er geografiske atskilte. Et alternativt begrep som favner det samme fenomenet er

Halfacrees (2012) «heterolokale identiteter». Resultatet er ikke at ungdommene mangler stedlig forankring og tilhørighet, men at de kombinerer elementer fra flere steder. At mennesker har føtter, ikke røtter, betyr derfor ikke at det er stedløst, men at deres praksiser og tilhørigheter gjerne favner flere lokaliteter.

Denne flertydigheten i identitetskonstruksjonen betyr for øvrig ikke at aktørene kan konstruere sine identiteter, livsprosjekter og hverdagspraksiser «fritt». Som nevnt, Paulgaard (2006) viser hvordan de sosiale omgivelsene setter grenser for identitetskonstruksjon. Som nordnorske ungdommer forholder seg til fortellinger om det «nordnorske», preges våre informanter av lokalsamfunnets ofte negative posisjoneringer av dem som «østeuropeere» og «utlendinger».

De østeuropeiske ungdommene i distrikts-Norge er derfor også et eksempel på at innvandrerungdommer ikke alltid ønsker å bli inkluderte i lokalsamfunnet sosiale institusjoner. Fangen (2010), med referanse til (Raaum mfl. 2009) understreker at mange unge aktivt velger utenforskap som opposisjon til et utdanningssystem som de ikke mestrer, men også «related to alternative prioritizations, such as the wish to explore the world by travelling to other countries (...)». Også i dette perspektivet representerer mobilitet heller ambivalensens løsning, og ikke dens årsak.

Den rurale samfunnskonteksten

Artikkelens analyser viser mange likheter i erfaringene til de østeuropeiske ungdommene i utkants-Norge og innvandrerungdom i mer sentrale regioner. I begge samfunnskontekstene står for eksempel konflikter knyttet til nasjonale identiteter sentralt. Det er også tydelige paralleller i hvordan ungdommene etablerer transnasjonale praksiser som svar på manglende inkludering i lokalsamfunnene. Diskusjonen viser samtidig hvordan innvandringens sosiogeografiske kontekst påvirker innvandrerungdommenes erfaringer.

For det første representerer arbeidsinnvandringen fra Øst-Europa til de norske distriktene et kvalitativt annerledes fenomen enn den tradisjonelle immigrasjon til de mer urbane regionene. Dette kan spores tilbake til den spesielle sosiogeografiske konteksten for migrasjonen. De østeuropeiske ungdommene er annerledes med tanke på migrasjonens utgangspunkt og dens endepunkt. Her er avstanden mellom Norge og de østeuropeiske landene viktig: Det er relativt kort vei tilbake til hjemlandet; fysisk, sosialt og kulturelt. Å flytte til Norge betyr ikke et varig brudd med

hjemlandet, verken i fysisk eller virtuell forstand. Det er også viktig at utgangspunktet er arbeidsinnvandring, og slik sett fortolkes som frivillig migrasjon, tross ungdommenes motvilje. Innvandrerne føler seg – og er – velkomne som nødvendig, attraktiv arbeidskraft innen fiskeforedlingsindustrien. Det betyr også at ungdommene ikke fortolkes inn i posisjoner som «verdige trengende», som ofte skjer med andre grupper innvandrere. Endelig fortolkes østeuropeere ikke som en synlig etnisk minoritet, verken ut fra biologiske egenskaper (f.eks. hudfarge), religion (kristne, om enn katolske) eller historie (deler den europeiske kulturarven). Det er også verdt å merke seg at flere av informantene hadde fått norske steforeldre etter flyttingen til Norge.

Videre skaper den norske rurale samfunnskonteksten mikro-sosiale strukturene annerledes betingelser for den sosiale integrasjonen i lokalsamfunnene. Ikke minst synes det som de østeuropeiske ungdommenes erfaringer preges av at utkantene består av mindre lokalsamfunn med færre deltakere, både norske og utenlandske. I Kystlandet bor bare et titalls innvandrerungdommer i slutten av tenårene, og det er dermed begrenset hvor mangfoldig innvandrer-miljøet kan bli.

Også de lokale ungdomsmiljøene blir av samme demografiske årsak mindre mangfoldig. Det er færre ungdommer å samhandle med, og det er færre arenaer og subkulturer. Enten deltar man på bygdefestene, eller så fester man hjemme til hverandre. På samme måte: Ønsker man å delta i lokalidretten, tvinges man i praksis fort ut på en fotballbane.

I små lokalsamfunn er man dessuten mer synlig. Man vil, enten man er norsk eller utenlandsk, sterkere føle sosiale kontrollmekanismer på kroppen. Den tette sosiale bygdekonteksten betyr samtidig at østeuropeerne likevel, tross den kulturelle nærheten mellom Norge og Øst-Europa, kan fremstå som en «synlig minoritet» i lokalsamfunnet. Alle kjenner østeuropeerne, og den enes klanderverdige handlinger kan klebes til de andre, slik som våre informanter antydte at lærerne på skolen i blant behandlet innvandrerelevne ut fra stereotyp gruppetenkning. Den rurale samfunnskonteksten synes på denne måten å skape problemer som bidrar til den sosiale eksklusjonen av de østeuropeiske innvandrerungdommene.

Det er derfor interessant at de østeuropeiske ungdommene synes å svare på utfordringene som aksentueres i den rurale sosiogeografiske konteksten gjennom å distansere seg fra lokale og det rurale. I stedet for å være sosialt ekskluderte i Kystlandet velger de integrasjon i transnasjonale strukturer, både gjennom praksiser og identiteter. De fortolket seg som kosmopolitter, som utnytter mulighetene som

ligger i senmodernitetens flytende former for mobilitet. De er annerledes, utenfor det lokale, men velger kanskje nettopp derfor heller å knytte sine hverdagsliv an til det transnasjonale og globale. Med Vestels termer, artikulere de «'new' and shared spaces of identity....beyond both the cultural orientations of their parents as well as the hegemony of 'the Norwegian'» (Vestel 2009:182).

Den senmoderne mobilitetens vinnere?

Artikkelens analyser viser hvordan østeuropeiske ungdommer i utkant-Norge forhandler ambivalente identiteter og posisjoner i lokalsamfunnene. Det er et klart mangfold i deres strategier og identiteter. Ett fellestrekk er likevel deres jevnt over svake sosiale integrasjon i de rurale lokalsamfunnene, samtidig som de utvikler translokale relasjoner og praksiser, som synes å kompensere for den manglende lokale forankringen. Informantene oppfatter seg ikke likeverdige deltakere i lokalsamfunnet, men finner akseptable strategier for å takle dette utenforskapet. Ungdommene opplever seg som marginaliserte lokalt, men deltar i stedet aktivt i transnasjonale arenaer. Disse fremstår som minst like relevante, kanskje mer. Det kan synes som om informantenes hverdagsliv preges mer av manglende vilje til sosial integrasjon, enn aktiv eksklusjon.

Til dels er dette resultatet av informantenes forhandlinger som tar plass i den foreliggende situasjonen. Som blant annet Paulgaard (2006) påpeker, er det grenser for hvilke identiteter som kan skapes, også i senmodernitetens individualiserte ideologi. Vi kjenner ikke hva som ville vært ungdommenes strategier i alternative sosiale kontekster. Hva hvis lokalsamfunnet aktivt inkluderte innvandrerne og, for eksempel, de/vi -distinksjonen ikke lå fast? Ville innvandrerungdommene valgt bort statusen som «utlending» hvis andre posisjoner var tilgjengelig?

De østeuropeiske innvandrerungdommene i distrikts-Norge deler mange av sine erfaringer med innvandrere i urbane regioner, men artikkelens analyser viser at det også er klare forskjeller i hvordan de erfarer og forhandler sine hverdagsliv i det norske samfunnet. Ett eksempel er betydningen av bygd/by-dimensjonen som fremstår som sentral for mange distriktsungdomsinnvandrere, gjennom deres avvisning av kyst- og bygdesamfunnet i nåtid og fremtid. Dette har flere implikasjoner, ikke minst for hvordan det norske storsamfunnet og, mer konkret, de norske distriktskommunene, opptrer som vertskap for arbeidsinnvandrerne. Hvordan utforme en politikk som i større grad bidrar til integrering og inkludering overfor

denne gruppen innvandrere? Er målet å holde på dem også på lang sikt, på samme måte som distriktskommunene ønsker å redusere utflyttingen av lokale ungdommer? Bør kommunenes inkluderingspolitikk legge til rette for utvikling og vedlikehold av transnasjonale praksiser, selv om dette reduserer bofastheten?

Artikkelens diskusjoner understreker at integrering og inkludering av innvandrerungdommene må sees i sammenheng med deres etablerte transnasjonale praksiser og identiteter, og aktivt anerkjenne ressursene som følger gjennom deres transnasjonale nettverk. Ungdommene opplever å stå på utsiden av lokalsamfunnet, som utlendinger, men de lykkes også med å etablere livsprosjekter som bidrar til å redusere negative effekter av den sosiale ekskluderingen.

Også blant mange norske bygdeungdommer ser man parallelle prosesser. Mange studier viser hvordan ungdommer avviser det rurale, spesielt i tenårene, og lengter ut til den store verden og avviser den tradisjonelle bygdekulturen (Villa 2004, Waara 2000). Som østeuropeerne føler de seg annerledes enn de andre i lokalsamfunnet. Det er likevel vesentlige forskjeller, ikke minst fordi de norske bygdeungdommene gjerne har sterke sosiale og kulturelle bånd til hjemstedet som overlever ungdomstidens frustrasjon. For mange av de østeuropeiske ungdommene representerer hverdagslivet i den norske periferien bare et mellomspill, som er påtvunget på grunn av foreldrenes økonomiske tilpasning, mens fremtiden ligger i senmodernitetens globale mobilitet, i byene. For de østeuropeiske informantene er det tilgangen til sosiale nettverk utenfor lokalsamfunnets grenser som står sentralt i deres livsprosjekter, og det er gjennom dere transnasjonale praksiser at nøkkelen til en bedre fremtid ligger.

Mobilitet og fremtidig migrasjon blir dermed en ressurs i stedet for en trussel. Mobilitet representerer et gode, som åpner nye muligheter. Mobiliteten som brakte dem til distrikts-Norge, representerer et fruktbart utgangspunkt for deres fremtidige mobiliteter. Ambivalens brukes for å betegne det tvilrådige og det usikre, og Bauman tolker det post-moderne samfunnets ambivalens som grunnleggende negativt (1991). Ambivalensen som de østeuropeiske ungdommene opplever i den rurale samfunnskonteksten er likevel ikke (bare) et problem, men representerer også et fruktbart utgangspunkt for fremtiden, kanskje også et bedre springbrett enn mer tradisjonelle, stedbundne og avklarte hverdagsliv. Med Urrys (2007) begreper: De østeuropeiske innvandrerungdommene i distrikts-Norge representerer kanskje den senmoderne mobilitetens vinnere, ikke bare dens ambivalente ofre.

Litteratur

- Alghasi, S., Fangen, K., og Frønes, I. (2006). *Mellom to kulturer*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Almås, R. (1995). *Bygdeutvikling*. Oslo: Samlaget.
- Almås, R. (2002). Bygder og forskning i 20 år. I R. Almås, M. S. Haugen og J. P. Johnsen (red.), *Bygdeforskning gjennom 20 år (9-17)*. Trondheim: Tapir.
- Almås, R., Haugen, M. S., Rye, J. F., & Villa, M. (2008). Omstridde bygder. I R. Almås, M. S. Haugen, J. F. Rye og M. Villa (red.), *Den nye bygda (9-28)*. Trondheim: Tapir.
- Andersson, M., Jacobsen, C. M., Rogstad, J., og Vestel, V. J. (2012). *Kritiske hendelser – nye stemmer*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Andrzejewska, J., og Rye, J. F. (2012). Lost in Transnational Space? Migrants Farm Workers in Rural Districts. *Mobilities*, 7(2), 247-268.
- Back, L. (1996) *New Ethnicities and Urban Culture. Racisms and Multiculture in Young Lives*. London: UCL Press.
- Bauman, Z. (1991). *Modernity and Ambivalence*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (1998). *Globalization: The Human Consequences*. Cambridge: Polity Press.
- Berg, N. G., og Lysgård, H. K. (2004). Ruralitet og urbanitet – bygd og by. I N. G. Berg, B. Dale, H. K. Lysgård og A. Løfgren (red.), *Mennesker, steder og regionale endringer (61-76)*. Trondheim: Tapir.
- Bjaarstad, S. (2003). *Osloungdommers forestillinger om bygda. En studie av unges stedsforståelser, tilhørighet og identitet*. (Hovedoppgave), Universitet i Oslo, Oslo.
- Brochman, G. (2006). *Hva er innvandring?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Creswell, J. W. (2009). *Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*. London: Sage.
- Eriksen, T.H. (1994). *Kulturelle veikryss*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eriksen, T. H. (1996). Den norske bygda sett utenfra. I M. V. Tjøås (red.), *Ung framtid (97-109)*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Eriksen, T. H. (2004). *Røtter og føtter: Identitet i en omskiftelig tid*. Oslo: Aschehoug.
- Fangen, K. (2008). *Identitet og praksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

- Fangen, K. (2009). Sosial ekskludering av unge med innvandrerbakgrunn – den relasjonelle, stedlige og politiske dimensjonen. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 9(2), 91-112.
- Fangen, K. (2010). Social exclusion and inclusion of young immigrants. Presentation of an analytical framework. *Young. Nordic Journal of Youth Research*, 18(2), 133-156.
- Fariuga, D. (2014). Towards a spatialised youth sociology: the rural and the urban in times of change. *Journal of Youth Studies*, 17(3), 293-307.
- Forgaard, T. S. (2006). Innvandrerbefolkningen flytter oftere til sentrale strøk. *Samfunnsspeilet*, 2006(4), 23-32.
- Friberg, J. H. og Eldring, L. (2011). Polonia i Oslo. Mobilitet, arbeid og levekår blant polakker i hovedstaden. Oslo: Fafo.
- Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1996). *In Defence of Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Glorius, B., og Friedrich, K. (2006). Transnational Social Spaces of Polish Migrants in Leipzig 22. *Migracijske i enticke teme*, 22(1-2), 163-180.
- Granholt, S. B. (2011). *Trygt og godt, men kjedelig og intolerant. En kvalitativ studie av hvordan flerkulturelle jenter konstruerer sine forestillinger om den norske bygda*. (Masteroppgave), Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Halfacree, K. (2012). Heterolocal Identities? Counter-Urbanisation, Second Homes, and Rural Consumption in the Era of Mobilities. *Population, Space and Place*, 18, 209-224.
- Hall, S. (1992) The Question of Cultural Identity. I I S. Hall, D. Held og T. McGrew (red.) *Modernity and its Futures* (274-317). Cambridge: Polity.
- Harvey, D. (1990). *The Condition of Postmodernity. An Inquiry of the Origins of Cultural Change*. Cambridge: Blackwell.
- Haugen, M. S., og Villa, M. (2006). Gossip and rumour – the dark side of the rural safe and good? Young people's gendered narratives of rural life. *Norsk Geografisk Tidsskrift - Norwegian Journal of Geography*, 60(3), 209–216.
- Heggen, K. (2002). Utkantjentene sin stille revolusjon. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 2(2), 3-20.
- ILO (International Labor Organisasatin (2014). Labour Migration: Facts and Figures. (Hentet 9. januar 2015 fra http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/media-centre/issue-briefs/WCMS_239651/lang--en/index.htm).

- Jacobsen, C. M. (2002). *Tilhørighetens mange former. Unge muslimer i Norge*. Oslo: Pax.
- Jenkins, R. (1996). *Social identity*. London: Routledge.
- Jentsch, B. (2007). Migrant Integration in Rural and Urban Areas of New Settlement Countries: Thematic Introduction. *International Journal on Multicultural Societies*, 9(1), 1-12.
- Lincoln, Y., og Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Newbury Park: Sage Publications.
- Ljunggren, J., og Andersen, P. L. (2014). Vertical and Horizontal Segregation: Spatial Class Divisions in Oslo, 1970–2003. *International Journal of Urban and Regional Research*.
- Long, L.W. (1992) Om kulturpendling og kulturpendlere. I L.W. Long (red.) *Felleskap til besvær? Om nyere innvandring til Norge* (108-120). Oslo: Universitetsforlaget.
- Lægran, A. S. (2002). The petrol station and the Internet cafe: rural technospaces for youth. *Journal of Rural Studies*, 18, 157-168.
- Marcus, G. (1992). Past, present and emerging identities. I S. Lash og J. Friedman (red.), *Modernity and identity* (309-331). London: Blackwell.
- Massey, D. (2005). *For Space*. London, Thousand Oaks, New Dehli: Sage Publications.
- McAreavey, R. (2012). Resistance or Resilience? Tracking the Pathway of Recent Arrivals to a 'New' Rural Destination. *Sociologia Ruralis*, 52(4), 498-507.
- Pahl, R. E. (1966). The rural-urban continuum. *Sociologia Ruralis*, 6, 299-327.
- Paulgaard, G. (2006). Identitetskonstruksjoner - hvor langt rekker de? *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 6(1), 67-88.
- Paulgaard, G. (2015). Oppvekst i tid og rom. Om betydningen av sted i studiet av ungdom. I M. Aure, N.G. Berg, J. Cruickshank og B. Dale (red.), *Med sans for sted. Nyere teorier*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Portes, A., & Zhou, M. (1993). The New Second Generation: Segmented Assimilation and Its Variants. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 530, 74-96.
- Prieur, A. (2004). *Balansekunstnere*. Oslo: Pax.
- Raaum, O., Rogstad, J., Røed, K., & Westlie, L. (2009). Young and out: An application of a prospects-based concept of social exclusion. *The Journal of Socio-Economics*, 38(1), 173-187.

- Robertson, R., & White, K. E. (2009). What Is Globalization? I G. Ritzer (red.), *The Blackwell Companion to Globalization* (54-66). Oxford: Blackwell.
- Rye, J. F. (2006). Rural youths' images of the rural. *Journal of Rural Studies*, 22(4), 409-421.
- Røgilds, F. (1995). *Stemmer i grænseland. En bro mellom unge innvandrere og danskere?* København: Politisk Revy.
- Sheller, M., & Urry, J. (2006). The new mobilities paradigm. *Environment and Planning A*, 38, 207-226.
- Short, J. R. (1991). *Imagined Country*. London: Routledge.
- SSB (Statistisk sentralbyrå) (2015). Nøkkeltall for innvandring og innvandrere. (Hentet 12. februar 2015 fra <http://www.ssb.no/innvandring-og-innvandrere/nokkeltall/innvandring-og-innvandrere>)
- Stenning, A., & Dawley, S. (2009). Poles to Newcastle: Grounding New Migrant Flows in Peripheral Regions. *European Urban and Regional Studies*, 16(3), 273-294.
- Thomas, W.I. (1928). *The child in America: Behavior problems and programs*. New York: Knopf.
- Tiller, R.G., Hansen, L., Richards, R. & Strand, H. (2014). Work segmentation in the Norwegian salmon industry: The application of segmented labor market theory to work migrants on the island community of Frøya, Norway. *Marine Policy* 51, 563-572.
- Tjora, A.H. (2009) Fra nysgjerrighet til innsikt. Kvalitative forskningsmetoder i praksis. Trondheim: Sosiologisk forlag.
- Urry, J. (2000). *Sociology beyond societies* London: Routledge.
- Urry, J. (2007). *Mobilities*. Cambridge: Polity Press.
- Vertovec, S. (2009). *Transnationalism*. London: Routledge.
- Vestel, V. J. (2004). *A Community of Differences - hybridization, popular culture and the making of social relations among multicultural youngsters in "Rudenga", East side Oslo*. (doktorgradsavhandling), Universitet i Oslo, Oslo.
- Vestel, Viggo 2009 The process of Hybridization: Cognition, Emotion and Experience Among Multicultural Youngsters in "Rudenga", East side Oslo. I Alghasi, Sharam, Thomas Hylland Eriksen and Gorashi, Halleh (eds.) *The Paradoxes of Cultural Recognition*. London: Ashgate
- Villa, M. (2004). *Bygda som bustad*. (doktorgradsavhandling), Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU), Trondheim.

Waara, P. (2000). Rural Young People in Norrbotten and Västerbotten in the North of Sweden. I H. Helve (red.) *Rural Young People in Changing Europe* (134-140). Helsinki, Hakapaino.

Wiborg, A. (2003). *En ambivalent reise i et flertydig landskap - unge fra distriktene i høyere utdanning*. (doktorgradsavhandling), Universitetet i Tromsø, Tromsø.

Wiborg, A. (2008) Flertydige bilder og ambivalent tilhørighet. I R. Almås, M. S. Haugen, J. F. Rye og M. Villa (red.), *Den nye bygda* (155-193). Trondheim: Tapir.

Yin, R. K. (2009). *Case Study Research. Design and Methods*. London: Sage.

Øia, T., & Vestel, V. J. (2007). *Møter i det flerkulturelle*. NOVA-rapport. Oslo: NOVA.

Summary

The influx of eastern European immigrants into Norway's rural industries has increased the population of eastern European youth along the Norwegian countryside. This paper examines these youths' everyday life experiences in rural Norway, analyses the formation of their identities and life projects, and discusses how they negotiate their positioning within local communities. The analysis uses qualitative material gathered during in-depth individual and focus group interviews with 19 teenagers in a mid-Norwegian coastal region. The material underscores how these youths' everyday lives are characterized by their multi-local identities, belongings, and social practices, which results in ambivalent daily lives shaped by the tension between the youths' involvement in the local community and their participation in transnational social spaces. Despite several similarities between immigrant youths' experiences in rural and urban regions, the analysis also identifies important influences of rural sociocultural contexts upon their everyday lives.

Noter:

¹ Grethe Brochman, professor i sosiologi ved Universitetet i Oslo og en av Norges fremste innvandringsforskere, forteller om den norske innvandringsforskningens korte tradisjon i Nettavisen 1. juni 2013. «Jeg skrev min doktorgrad på slutten av 1980-tallet og hadde da jobbet med internasjonal migrasjon siden begynnelsen av 80-tallet. På den tiden syntes mine kolleger at det jeg holdt på med var eksotisk og sært. I dag er dette et av de mest brennbare spørsmål i tiden.» (<http://www.nettavisen.no/3629731.html>).

² Opphavet til røtter/føtter-metaforen er uklar. Prieur (2004), med henvisning til Røgilds (1995), tilskriver for eksempel metaforen til Salman Rushdie (feets/roots).

³ Adresseavisen 2. februar 2015. «Alle elever er tospråklige» (s. 8).

⁴ Alle navn på steder og personer i artikkelen er fiktive.

⁵ De ti landene er Polen, Litauen, Latvia, Estland, Tsjekkia, Slovakia, Ungarn, Slovenia, Romania og Bulgaria.

⁶ Syntaksen i informantenes utsagn er ikke endret i transkriberingen, for slik å gi leseren et inntrykk av informantenes språklige kompetanse.

⁷ Skillet mellom forskjellighet og ulikhet er tydeligere i engelsk språkdrakt, der man skiller mellom «difference» and «inequality».

Endringer i skoleengasjement og utdanningsplaner blant unge med og uten innvandringsbakgrunn

Trender over en 18-årsperiode

ANDERS BAKKEN

NOVA, HiOA

At mange unge med innvandringsbakgrunn sikter høyt i utdanningssystemet og er mer engasjert i skole og skolearbeid enn andre ungdommer, har blitt tolket som at det finnes et særskilt driv mot utdanning i mange innvandrer miljøer. Denne artikkelen undersøker om det har skjedd endringer de siste 20 årene i måten unge med og uten innvandringsbakgrunn forholder seg til skolen på. Et hovedfunn er at ungdom med og uten innvandrerbakgrunn over tid er blitt likere i sitt skoleengasjement, samtidig som unge med innvandringsbakgrunn fortsatt er betydelig mer orientert mot høyere utdanning. Konklusjonen er at unge med innvandringsbakgrunn fortsatt er «i motbakke, men mer driv», selv om det ekstra drivet er blitt mindre tydelig nå enn for to tiår siden.

For rundt 20 år siden ble det dokumentert at ungdom med innvandringsbakgrunn var mer engasjert i skolearbeid enn norske ungdommer i sin alminnelighet (Lauglo 1996). Lauglo påviste at til tross for at barn av innvandrere fikk dårligere skolekarakterer, og flere hadde foreldre med lavere utdanning enn det som var vanlig i norsk skole, hadde de likevel et mer positivt syn på skole og utdanning og gjorde mer lekser enn sine klassekamerater. Rapporttittelen «Motbakke, men mer driv» var ikke bare treffende for funnene som ble rapportert, men på dette tidspunktet var forskningsresultatene nokså overraskende for mange. Mange antok at barn og unge med innvandringsbakgrunn og foreldrene deres hadde så store språklige og kulturelle utfordringer i tilpasningen til det nye samfunnet, at det var vanskelig å tenke seg at de skulle være opptatt av å satse på skole og utdanning. På 1990-tallet ble unge gutter med innvandringsbakgrunn gjerne forbundet med gjenger, som skapte frykt i ungdomsmiljøene, og der status og ære først og fremst ble ivaretatt gjennom vold og kriminalitet (Haaland og Lien 1998). Jentene ble derimot framstilt som en gruppe som ble holdt tilbake fra det

norske samfunnet av foreldrene av frykt for at de skulle bli «for norske». Spådommen fra enkelte forskere var at innvanderne og deres etterkommere skulle bli en ny, norsk underklasse (Wikan 1995).

Unge med innvandringsbakgrunn utgjorde på 1990-tallet en relativt ny ungdomsgruppe i norsk sammenheng, og mye har skjedd i ungdomsmiljøene siden den gang. Ikke bare har gruppen vokst betraktelig i størrelse, men samfunnet har generelt endret seg i retning av større etnisk og kulturelt mangfold. I økende grad er det å ha foreldre som er født i utlandet, det å ha bakgrunn fra andre kulturer enn majoritetskulturen eller det å ha en mørkere hudfarge enn majoriteten blitt en del av det ordinære ungdomskulturelle landskapet. Samtidig har det skjedd markante endringer i de generelle ungdomsmiljøene, der det å være flink på skolen og ha lyst til å prestere er blitt mer «mainstream» og akseptert enn tidligere. Nyere studier viser at det særlig i løpet av de siste 10–15 årene har vært en økende tendens til at norsk ungdom bruker mer av fritiden sin på lekser (Øia 2011). De trives også bedre på skolen enn før, har bedre relasjoner til lærerne og det rapporteres om mindre konflikter og uro i norske klasserom (Bakken og Elstad 2012, Sørli og Ogden 2014, Øia 2011). Dette er endringer som føyer seg inn i et større ungdomskulturelt mønster, der norske tenåringer blir stadig mer veltilpasset og framtidorientert, og der de i mindre grad enn før står i opposisjon til voksensamfunnet (NOVA 2015, Øia og Vestel 2014).

Det finnes imidlertid mindre kunnskap om disse generelle utviklingstrekkene også gjelder for ungdom med innvandringsbakgrunn – eller om denne delen av ungdomsbefolkningen følger andre utviklingsmønstre. Dette er det viktig å få kunnskap om. Ikke minst fordi barn og unge med innvandringsbakgrunn utgjør en raskt voksende del av de yngre generasjonene. I tillegg er det mye som tyder på at den innstillingen til skole og utdanning, som mange av de unge med innvandringsbakgrunn hadde på 1990-tallet, la et viktig grunnlag for de utdanningsvalg denne gruppen har foretatt i ettertid. Langt på vei må det karakteriseres som en suksesshistorie når det i den senere tid viser seg at ungdom med innvandringsbakgrunn som er født i Norge i langt større grad tar høyskole- og universitetsutdanninger enn andre norske ungdommer (Birkelund og Mastekaasa 2009, Støren 2005). Dette har altså skjedd til tross for at foreldrene deres ofte ikke har særlig mye skolegang, og til tross for at skoleresultatene til unge med innvandringsbakgrunn i gjennomsnitt er en del god del lavere enn landsgjennomsnittet (Bakken og Elstad 2012, Krangle og Bakken 1998, Støren 2005).

Målet med denne artikkelen er å undersøke utviklingstrekk i måten unge med og uten innvandringsbakgrunn forholder seg til skolen på. Et hovedspørsmål er om det fortsatt er slik at ungdom med innvandringsbakgrunn skiller seg ut med et høyere utdanningsdriv og skoleengasjement enn ungdom uten innvandringsbakgrunn? Eller har vi nå å gjøre med en «ny» generasjon av unge med innvandringsbakgrunn som ikke ser like lyst på skolesituasjonen sin, som det som var tilfelle for de første etterkommerne av innvandrerne som kom til Norge på 1970- og 1980-tallet?

For å undersøke denne problemstillingen vil jeg bruke data fra de tre Ung i Norge-undersøkelsene, som er gjennomført med tilsvarende design over en 20-årsperiode (1992, 2002, 2010). Den landsdekkende studien, som omfatter skoleelever i ungdomsskolen og videregående, egner seg godt til å studere endringer over tid. Studien inneholder en rekke mål på ungdommenes skoleengasjement, som er stilt på identiske måter til de samme aldersgruppene.

Forskning om skoleengasjement og aspirasjoner blant unge med innvandringsbakgrunn

Før data og metoder beskrives nærmere, vil jeg gi et historisk riss av den kunnskapen som har framkommet gjennom forskningen om skoleengasjement og aspirasjoner blant ungdom med innvandringsbakgrunn i det norske skole- og utdannings-systemet. Lauglo var som nevnt tidlig ute med en større undersøkelse, som kunne si noe om hvordan ungdom med innvandringsbakgrunn hadde det i norsk skole. Før dette fantes det noen studier som riktignok viste at elevgruppen slet mer enn andre med å oppnå gode skolerresultater, for både på ungdomstrinnet og i videregående opplæring var karaktergjennomsnittet en del lavere (Engen mfl. 1996, Lødding 1994). Selv om Lauglo (1996) også fant et slikt karaktermessig prestasjonsgap, var nok det viktigste som kom fram gjennom denne undersøkelsen at unge med innvandringsbakgrunn både var mer positivt innstilt til skolen enn andre ungdommer og at de også nedla mer innsats i skolen, og det til tross for at mange av disse barna ikke hadde de beste forutsetninger for å lykkes.

Lauglo (1996) fant at dette ekstra drivet mot skole og utdanning først og fremst var å finne blant de som ble omtalt som «fjernkulturelle», det vil si de som hadde foreldre som hadde innvandret fra asiatiske, afrikanske og sør-amerikanske land. Det var blant disse elevene det ble funnet en «en klart sterkere arbeidsinnsats enn andre (...) og en sterkere holdning til skolen» (s. 76). Lauglo (1996) påpekte også, slik flere

har gjort senere, at karakterforskjellene mellom unge med og uten innvandringsbakgrunn først og fremst kunne forklares ut fra at innvandrerforeldrene hadde lavere utdanning og lavere sosioøkonomisk status enn norske foreldre. I kontrast til spådommene om en ny, norsk underklasse konkluderte Lauglo med at «(...) analysen gir ingen støtte for hypotesen om at innvandrerbarn utgjør noen 'tapergruppe' i grunnskolen pga. forhold som er unike for dem. Innvandrerbarn gjør det i praksis like bra som andre barn fra lignende sosio-kulturelle kår» (Lauglo 1996: 76).

Lauglo presiserte at konklusjonene måtte bli foreløpige, siden utvalget av ungdom med innvandringsbakgrunn var på 250 personer, et forholdsvis begrenset utvalg, og der det var vanskelig å skille tydelig nok mellom grupper med ulike typer innvandringsbakgrunn. Hovedfunnene ble replisert i en større studie av unge i Oslo fra 1996, som inneholdt svar fra nær 2.500 unge med innvandringsbakgrunn og 9.000 unge uten innvandringsbakgrunn i alderen 14–17 år (Lauglo 2000). Denne studien viste at Oslo-ungdom med innvandringsbakgrunn, og da igjen de med bakgrunn utenfor Europa, trivdes bedre på skolen enn andre og de hadde mer positive holdninger til skolen. Blant annet ble det funnet at unge med innvandringsbakgrunn var de som i størst grad mente at skolen skal være et sted for læring og at læringen i enda større grad bør skje under mer ordnete og strukturerte forhold. Ungdom med innvandringsbakgrunn ga også uttrykk for at de i høyere grad enn andre ville prioritere skolearbeid framfor å være med venner. Når det gjaldt atferd og praksis som støttet opp under skolearbeidet, fant Lauglo at unge med innvandringsbakgrunn var mer engasjert, de gjorde mer lekser, leste mer bøker og var betydelig oftere på biblioteket enn andre ungdommer. I tillegg ble det dokumentert at unge jenter med innvandringsbakgrunn i mindre grad var involvert i konflikter med skolen. Det eneste området der unge med innvandringsbakgrunn kom klart *dårligere* ut gjaldt «jeg gruer meg ofte til å gå på skolen». Funnet antydte at det var noen særskilte utfordringer i det psykososiale miljøet knyttet til det å ha innvandringsbakgrunn.

Studier av ungdoms utdannings- og yrkesaspirasjoner på 1990-tallet styrket også ideen om at det fantes et ekstra driv mot utdanning blant unge med innvandringsbakgrunn (Bakken og Sletten 2000, Hegna og Helland 1998, Leirvik 2013, Pihl 1998, Sletten 2001). Bakken og Sletten (2000) viste riktignok at det var omtrent like mange unge med og uten innvandringsbakgrunn i Oslo som hadde planer om å ta høyere utdanning, men da det ble justert for karakterforskjeller og forskjeller i sosioøkonomisk bakgrunn, var det derimot betydelig flere med innvandringsbakgrunn som tok sikte på høyere utdanning. Studien viste at foreldrenes

sosioøkonomiske status hadde nokså lite å si for utdanningsplanene til ungdom med innvandringsbakgrunn, mens dette derimot var svært avgjørende for ungdom med norskfødte foreldre. At karakterer hadde like stor betydning for utdanningsplanene til ungdom med og uten innvandringsbakgrunn ble tolket som uttrykk for at det var en realisme i de planene ungdommene la til grunn.

Det særskilte utdanningsdrivet blant tenåringer med innvandringsbakgrunn er også funnet i studier gjennomført på 2000-tallet (Bakken 2003, Lødding 2009). Lødding (2009) fant i en studie fra videregående at til tross for at ungdom med innvandringsbakgrunn opplevde spesielt mange faglige utfordringer i videregående opplæring, var de likevel mer hardtarbeidende og gjorde mer lekser enn andre. Ung i Norge fra 2002 viste at det var langt flere av tenåringene med innvandringsbakgrunn som hadde planer om høyere utdanning og en stor andel ønsket seg yrker som erfaringsmessig gir høy lønn og høy sosial status, som for eksempel lege, advokat og ingeniører. Bakken (2003:119) konkluderte med at noe av forklaringen på de høye ambisjonene handlet om at innvandrerforeldrene i langt større grad enn de norskfødte forventet at barna deres skulle være gode på skolen og at de skulle ta høyere utdanning. Studien antydte også at unge med innvandringsbakgrunn i større grad enn de med norskfødte foreldre nokså tidlig i livet deres blir møtt med eksplisitte holdninger om hva slags utdanning og yrker som er forventet av dem.

I Ung i Norge fra 2002 ble det også dokumentert at unge med innvandringsbakgrunn i større grad enn andre gruer seg til å gå på skolen, selv om trivselen likevel var nokså høy (Bakken 2003). Det ble dessuten påvist at unge med innvandringsbakgrunn var mer utsatt for mobbing i form av utestenging, plaging og erting. At alt ikke er rosenrødt ble også påpekt i LUNO-studien fra Oslo, der et stort utvalg ungdommer ble fulgt gjennom tre spørreundersøkelser da elevene gikk i 9. trinn, 10. trinn og VG2 (Frøyland og Gjerustad 2012, Hegna 2013). Studien konkluderte med at unge med innvandringsbakgrunn opplever overgangen til videregående skole som mer problematisk og utfordrende enn andre. Mens skoletrivselen sank i overgangen til videregående blant unge med innvandringsbakgrunn, var det motsatt for unge uten innvandringsbakgrunn. Også når det gjaldt opplevelse av støtte fra lærerne og utsatthet for mobbing økte problemene for unge med innvandringsbakgrunn. Studien antyder at et særskilt driv mot skole og utdanning kan ha noen omkostninger, ikke minst dersom karaktersnittet er såpass lavt at det blir vanskelig å få realisert høye utdanningsambisjoner.

Studier av utdanningsvalg tyder likevel på at mange av ungdommene klarer å realisere aspirasjonene sine, samtidig som frafallet i videregående er høyere. Flere studier viser at ungdom med innvandringsbakgrunn fra ikke-vestlige land i større grad søker seg til og begynner på studieforbereende utdanningsprogrammer (Birkelund og Mastekaasa 2009, Lødding 2009), selv om forskjellene er mindre i Oslo, der det generelt er mange flere som velger studieforbereende utdanningsprogrammer (Frøyland og Gjerustad 2012:96). At færre unge med innvandringsbakgrunn fullfører videregående opplæring kan tyde på at mange ikke klarer å realisere forventningene sine. Samtidig viser studier at karakterer og sosioøkonomiske bakgrunnsforhold forklarer forskjellene i frafall, og når en sammenlikner unge med og uten innvandringsbakgrunn med tilsvarende karakternivå og sosial bakgrunn, er det en tendens til at frafallet er noe *høyere* blant ungdom som har norskfødte foreldre (Grindland 2009).

Støren (2005) har vist at når ungdom først fullfører videregående opplæring, er det betydelig flere unge med innvandringsbakgrunn som søker seg til høyere utdanning. Også hun knytter dette til et særskilt driv mot utdanning. Birkelund og Mastekaasa (2009) har i en oppsummering av forskningen om utdanningsvalg blant unge med innvandringsbakgrunn konkludert med at «det er et slående og gjennomgående trekk at barn og unge med ikke-vestlige innvandrerforeldre velger å ta både relativt mye og *akademisk krevende* utdanninger: studieforbereende framfor yrkesfag på videregående, universitet framfor høgskole og realfag og helseprofesjoner framfor historisk-filosofiske fag eller samfunnsfag. (...) Våre funn tyder altså på at det finnes et innvandrerdriv – også blant etterkommerne» (Birkelund og Mastekaasa 2009:225-226).

Oppsummert kan en si at det er flere indikatorer som forskere har lagt til grunn for å konkludere med at det finnes et særskilt driv mot utdanning blant unge med innvandringsbakgrunn i Norge. Dels handler dette om at unge med innvandringsbakgrunn utviser et stort engasjement i skolen, og at de i større grad enn andre verdsetter og trives på skolen, de har høyere innsats i form av tid brukt til lekser og skulker mindre. Men det handler også om at unge med innvandringsbakgrunn som gruppe betraktet i større grad enn andre aspirerer mot og velger høyere utdanning. Dette særskilte «innvandrerdrivet» blir spesielt tydelig når en tar hensyn til at unge med innvandringsbakgrunn oppnår svakere gjennomsnittskarakterer enn andre, og generelt vokser opp under dårligere sosioøkonomiske kår.

Hvorfor mer driv blant unge med innvandringsbakgrunn?

Hvorfor er det slik at så mange barn og unge med innvandringsbakgrunn møter skolen og utdanningssystemet med et ekstra driv og ekstra motivasjon for å lykkes – og ikke med motstand, tilbaketrekking eller apati, som åpenbart kan være en mulighet når man faglig sett ikke lykkes så godt i skolen? En teori er at dette handler om seleksjon (Feliciano 2006). «Seleksjonsteorien» tar utgangspunkt i at det ikke er tilfeldig hvem som velger å flytte fra hjemlandet sitt for å etablere en familie på et fremmed sted. I mange tilfeller vil det være de mest ambisiøse, som velger å emigrere, og kanskje også de med mest ressurser til å realisere drømmen om et bedre liv.

En annen teori vektlegger at det er noe ved selve migrasjonsprosessen som bidrar til å frigjøre menneskelig potensiale. I det som har blitt omtalt som familie-mobiliseringsteser (van Zanten 1997), legges det vekt på innvandrerforeldrenes og innvandrerfamiljenes rolle og trekker fram selve grunnlaget for beslutningen om å flytte til et annet land, nemlig mulighetene for et bedre liv (Kao og Tienda 1996, Ogbu 1991, Portes og Rumbaut 2006, Zhou 1997). I dette ligger selve kimen til sosial mobilitet som et familieprosjekt, og selv om mange innvandrerforeldre befinner seg forholdsvis lavt i samfunns hierarkiet, og kanskje heller ikke oppnådde drømmen de selv hadde, er det ikke uvanlig at de overfører forventningene om sosial mobilitet til barna sine. Argumentet er at mange innvandrerforeldre oppfatter at barna har bedre sjanser enn dem selv, fordi de lettere vil tilegne seg språket og de kulturelle kodene, samtidig som de gir uttrykk for at dette først er mulig gjennom hardt arbeid og ekstra driv.

Modood (2005) framhever at den suksessen som en del asiatiske grupper har hatt i det britiske utdanningssystemet skyldes kombinasjonen av høye utdanningsforventninger fra foreldrene og den autoriteten og makten som innvandrerforeldrene har overfor barna sine. Det etniske nettverket som støtter opp om disse maktrelasjonene vil for de unge kunne fungere som en form for etnisk eller sosial kapital (Coleman 1988, Modood 2005). Å oppnå god utdanning kan være viktig for familiens anseelse, både internt i de ulike innvandrerfamiljene, men også i forholdet til familie, slekt og venner i hjemlandet. Utgangspunktet er foreldrenes erkjennelse av at utdanning er viktig for barnas muligheter senere i livet og innebærer at de nokså tidlig i barnas liv gjør det eksplisitt klart overfor barna sine hva de forventer av dem i skole og utdanning. Forventningene handler altså ikke bare om hva de unge selv skal prestere for sin egen del, men også om at familiens muligheter til å forbedre sine livssjanser er betinget av hva barna oppnår i utdanningssystemet.

Kvalitative studier med norske unge med innvandringsbakgrunn viser at mange gir uttrykk for at de skylder foreldrene å satse på utdanning, og at de oppfatter dette som en måte å gi tilbake noe til foreldrene for de forsakelser de har måttet gjøre for å skaffe familien et bedre utgangspunkt enn hva som hadde vært mulig i hjemlandet (Fekjær og Leirvik 2011, Leirvik 2010). For noen vil altså disse normene og forventningene være en viktig form for ressurs som kan bidra til å presse dem litt ekstra. Så langt har forskningen fokusert mest på de ungdommene som har lyktes i størst grad, men Leirvik (2013) trekker også fram at for en god del unge vil et slikt press hjemmefra kunne ha negative konsekvenser. Hun peker på at dette ofte er underkommunisert i forskning og media. Intervjuer med ungdom viser at en del opplever et stort psykisk press, som for mange kan være vanskelig å takle.

Problemstillinger og hypoteser

Selv om de norske studiene som er gjennomgått her er foretatt på ulike tidspunkter, og dermed omfatter ulike fødselskull, sier de lite om endringer over tid i måten unge med innvandringsbakgrunn forholder seg til skole og utdanning på. Så langt jeg har oversikt, finnes det ingen norske studier som systematisk har undersøkt dette. I denne artikkelen vil jeg derfor stille følgende spørsmål: i hvilken grad har det gjennom de siste to tiårene vært endringer i hvordan unge med og uten innvandringsbakgrunn opplever og møter norsk skole og hva slags utdanningsaspirasjoner de har? Med henvisning til gjennomgangen av de siste 20 års forskning på dette feltet vil jeg undersøke ulike sider ved det en med et samlebegrep kan kalle for ungdommenes «skoleengasjement»: verdsettelse av skolen, skoletrivsel, innsats i form av tid brukt til lekser, skulking og skolerelaterte atferdsproblemer og de unges utdanningsaspirasjoner. Siden endringer i sosial bakgrunn og skolekarakterer vil kunne påvirke resultatene, vil det være relevant å kontrollere for dette som mulige forklaringsfaktorer.

Å finne eksplisitte hypoteser om hvordan en kan forvente at utviklingen har vært kan nok være vanskelig. På den ene siden kan en anta at også unge med innvandringsbakgrunn vil være påvirket av de generelle ungdomskulturelle endringene som en har sett gjennom de siste 10–15 årene, der ungdom altså i økende grad gir uttrykk for at de trives på skolen og der innsatsen i form av tid brukt til lekser har økt (jf. Øia og Vestel 2014).

På den annen side kan det være noen særskilte forhold som over tid har bidratt til å påvirke unge med innvandringsbakgrunn i negativ retning. For det første kan

det vedvarende høyere frafallet i videregående opplæring blant unge med innvandringsbakgrunn, men også de økte sysselsettingsproblemene (Birkelund og Mastekaasa 2010), over tid framstå som markører på at det ikke er noen vits i å satse på skole og utdanning. En kan anta at en særlig kritisk faktor vil være oppfatningen av hvilke sjanser en har på arbeidsmarkedet, og det at de første generasjonene av unge med innvandringsbakgrunn har møtt disse utfordringene med optimisme og med en forestilling om at barrierer kan overkommes bare en står hardt nok på, trenger ikke bety at de neste generasjonene også vil gjøre det samme.

For det andre kan en ikke se bort fra at de mange terroraksjonene som har skjedd særlig i tiden etter 11. september 2001 har ført til en større generell skepsis og mistillit mot innvandrere i det norske samfunnet, og kanskje mot muslimer spesielt (se Andersson mfl. 2011). Dersom unge med innvandringsbakgrunn har tatt denne mistilliten til seg, er det ikke urimelig å tenke at en del kan ha reagert med selv å utvikle negative holdninger til storsamfunnet som helhet, inkludert det skolen står for.

Et tredje område som kan tenkes å ha betydning, gjelder sammensetningen av innvandrerbefolkningen. På 2000-tallet har nye innvandrergrupper kommet til, flere av ungdommene er født i Norge og i motsetning til norskfødte foreldre, er foreldre med innvandringsbakgrunn over tid kjennetegnet av å ha stadig lavere utdanning (Bakken og Elstad 2012: 117). Dette er også forhold som over tid kan påvirke hva slags innstilling og engasjement ungdommene med innvandringsbakgrunn møter norsk skole med.

Data og metode

Artikkelen bruker data fra Ung i Norge-undersøkelsene, som er gjennomført i 1992, 2002 og 2010 (Frøyland mfl. 2010a). Målet med Ung i Norge er å gi et dekkende bilde av sosiale og psykologiske sider ved det å være tenåring i Norge. Ung i Norge er selvrapporteringsundersøkelser der elever i ungdomsskolen og videregående, innenfor rammene av en eller to skoletimer, har besvart et omfattende spørreskjema med spørsmål om ulike sider ved livene deres.

På alle tidspunktene er Ung i Norge basert på nasjonale utvalg. I 1992 utgjorde utvalget elevene ved 68 ungdoms- og videregående skoler. Skolene ble trukket fra et register, som var stratifisert etter fem geografiske områder. Sannsynligheten for at skolene ble trukket ut var proporsjonal med antallet elever på hver skole. Designet

var lagt opp for å kunne gi et landsrepresentativt bilde. I 2002 ble studien gjennomført med tilsvarende design, men da med 73 nye skoler. I 2010 ble skolene som deltok i 2002 kontaktet og undersøkelsen ble gjennomført på disse skolene. Enkelte skoler ble erstattet med nye, tilsvarende skoler, slik at det til sammen var elever fra 75 ungdoms- og videregående skoler som deltok. Svarprosenten i undersøkelsen fra 1992 var 97 prosent, i 2002 92 prosent og 73 prosent i 2010¹. Studien er gjennomført i henhold til retningslinjer fra Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste og Regional Etisk Komite, blant annet med krav om skriftlig, aktivt samtykke fra foreldre til elevene på ungdomstrinnet.

Med unntak av den siste undersøkelsen i 2010 omfatter Ung i Norge alle trinnene på ungdomsskolen og i videregående. Siden det siste trinnet i videregående ikke ble tatt med i 2010, har jeg avgrenset utvalget i 1992 og 2002 slik at jeg på alle tre tidspunktene analyserer ungdommer fra det som i dagens skolesystem tilsvarer 8. trinn til og med VG2. Siden undersøkelsene er gjennomført tidlig i kalenderåret innebærer det at studien omfatter ungdom i alderen 13 til 18 år. Noen få som er fylt 19 år utelukkes fra analysene. Med disse avgrensningene gir dette et utvalg på 8.938 ungdommer i 1992, 9.853 i 2002 og 7.302 ungdommer i 2010. Deskriptiv statistikk fra Ung i Norge er gitt i Tabell 1.

Ung i Norge er designet for å studere norsk ungdom generelt, og omfanget av unge med innvandringsbakgrunn som har deltatt i undersøkelsen er ikke større enn det som naturlig forekommer i et landsomfattende utvalg. «Innvandringsbakgrunn» er definert i undersøkelsen som de som oppgir at begge foreldrene er født i utlandet, uavhengig av hvor de selv er født. Denne grove inndelingen viser at 2,8 prosent (N=255) hadde innvandringsbakgrunn i 1992, 5,8 prosent (N=574) i 2002 og 7,5 prosent (N=550) i 2010. Disse andelene er noe mindre enn det en skulle forvente ut fra registerbaserte data om alle norske avgangselever fra grunnskolen (jf. Bakken og Elstad 2012:113). På alle tre tidspunktene har nær 90 prosent av ungdommene med innvandringsbakgrunn foreldre som er født i ikke-vestlige land (dvs. Øst-Europa, Asia, Afrika, Sør-Amerika). Dette tilsvarer omtrent fordelingen i populasjonen². Andelen som er født i Norge øker over tid.

Tabell 1. Oversikt over Ung i Norge 1992, 2002 og 2010

	1992	2002	2010	sig p
Antall skoler	68	73	75	
Antall ungdommer	8.938	9.853	7.302	
Andel med innvandringsbakgrunn	2,9	5,8	7,5	***
Demografiske kjennetegn				
I. Ungdom <i>uten</i> innvandringsbakgrunn (N)	8.683	9.279	6.752	
Andel jenter	49,6	49,9	50,3	NS
Alder (gjennomsnitt)	15,3	15,3	15,2	NS
Foreldres arbeidsmarkedsdeltakelse (0-2)	1,48	1,53	1,59	***
Antall bøker hjemme (1-7)	4,81	4,76	4,55	***
Skolekarakterer (z-skåre)	0,00	0,02	0,03	NS
II. Ungdom <i>med</i> innvandringsbakgrunn (N)	255	574	550	
Andel jenter	44,0	51,1	50,9	NS
Alder (gjennomsnitt)	15,6	15,5	15,5	NS
Andel foreldre fra ikke-vestlige land	86,7	87,5	89,2	NS
Andel født i Norge	31,0	37,7	41,6	*
Foreldres arbeidsmarkedsdeltakelse (0-2)	0,94	1,07	1,09	*
Antall bøker hjemme (1-7)	4,04	3,80	3,57	***
Skolekarakterer (z-skåre)	-0,06	-0,27	-0,30	*

Note: Signifikanstest av forskjeller mellom år: * $p < 0,05$, *** $p < 0,001$

Tabell 1 angir også noen mål på ungdommenes sosiale bakgrunn og karakterer. Det finnes ikke sammenliknbare opplysninger om foreldrenes utdanning eller klassebakgrunn i alle de tre Ung i Norge-undersøkelsene. Jeg bruker derfor opplysninger om foreldrenes arbeidsmarkedsdeltakelse og antall bøker i hjemmet som indikatorer på sosial bakgrunn³. Karakterer er målt gjennom selvrapporterte opplysninger om hvilke karakterer de fikk i norsk, engelsk og matematikk ved siste karakteroppgjør. For hver undersøkelse er det laget et gjennomsnitt av de tre fagkarakterene, og deretter konstruert en z-skåre, der gjennomsnittet er null og standardavviket er 1. Tabellen viser at på alle tre tidspunkter har unge med innvandringsbakgrunn lavere karaktergjennomsnitt, færre bøker i hjemmet og foreldre som i mindre grad deltar i arbeidsmarkedet. Generelt har karakterforskjellene mellom unge med og uten innvandringsbakgrunn økt i denne perioden. Dette gjelder også for antall bøker i hjemmet. Derimot har forskjellene i foreldrenes arbeidsmarkedsdeltakelse blitt noe mindre over tid.

Operasjonaliseringer av avhengige variabler

De avhengige variablene som skal studeres her er ulike sider ved ungdommenes engasjement i skolen samt aspirasjoner om høyere utdanning. Skoleengasjement er et vidt begrep, som kan defineres og måles på ulike måter. I den engelskspråklige litteraturen brukes ofte begrepet «school engagement» (Lauglo 2000) om en overordnet måte å forholde seg til skolen på, som omfatter både atferdsmessige, kognitive og følelsesmessige sider ved det å være skoleelev (Yonezawa mfl. 2009). Kort handler dette om den enkeltes deltakelse i opplæringen, i hvilken grad en deler de målene som er satt for opplæringen og følelsen av tilknytning til skolen. Lavt skoleengasjement vil motsatt tilsi høyt fravær og lav innsats i skolearbeidet, lav identifikasjon med skolens målsettinger og svak tilknytning til skolen. Slik sett framstår skoleengasjement som et normativt begrep, som tar utgangspunkt i skolens målsettinger og forestillinger om hva som skal til for å nå disse målene.

Siden skoleengasjement er et flerdimensjonalt fenomen, har jeg valgt ut ulike dimensjoner for å reflektere bredden i begrepet. De fem dimensjonene, som er målt på samme måte gjennom alle tre undersøkelsestidspunktene, er: 1) oppslutning om skolen, 2) skoletrivsel, 3) tid brukt til lekser, 4) skulking og 5) konflikter med skolen. Dette vil samlet sett gi et overordnet bilde av hvordan utviklingen har vært, samtidig som det vil være relevant å undersøke dimensjonene hver for seg.

Oppslutning om skolen er målt gjennom svar på fire utsagn om skolen: «Vi lærer mye spennende på skolen», «skolen kommer godt med uansett hva jeg skal drive med senere», «å få gode karakterer er viktig» og «det er kjedelig på skolen». Det siste utsagnet ble snudd og det ble konstruert et gjennomsnittsmål basert på svaralternativene «helt enig» (4 poeng), «litt enig» (3 poeng), «litt uenig» (2 poeng) og «helt uenig» (1 poeng). Alle utsagnene som er brukt for å lage dette målet var positivt korrelert med hverandre ($r=0,07$ til $r=0,44$). Reliabilitetsanalyse ga en alpha-skåre på 0,58, som regnes som litt for lavt til at de kan sies å måle indre konsistens på en god måte. Jeg har likevel brukt dette samlemålet, fordi det substansielt fanger opp i hvor stor grad ungdom slutter opp om sentrale sider ved skolen som institusjon.

Skoletrivsel er målt gjennom svar på to utsagn om skolen: «Jeg trives på skolen» og «jeg gruer meg ofte til å gå på skolen». De to utsagnene er tydelig korrelert ($r=-0,41$). Det siste utsagnet ble snudd og det ble konstruert et gjennomsnittsmål basert på svaralternativene «helt enig» (4 poeng), «litt enig» (3 poeng), «litt uenig» (2 poeng) og «helt enig» (1 poeng). *Tid brukt til lekser* er målt gjennom ett enkeltspørsmål: Hvor mange timer bruker du gjennomsnittlig pr. dag på lekser? Det ble

gitt sju svaralternativer, som varierte fra «Gjør ikke eller nesten aldri lekser» (1 poeng) til «mer enn fire timer» (7 poeng). *Skulking* ble målt gjennom et spørsmål som var lagt inn i et større batteri om regelbrudd og atferdsproblemer. Det ble spurt om eleven har vært med/gjort noe av dette det siste året. Seks svaralternativer ble gitt, som varierte fra «Null» (1 poeng) til «mer enn 50 ganger» (6 poeng). *Konflikter med skolen* ble målt gjennom fire spørsmål som var lagt inn i det samme batteriet som skulking: «Hatt en voldsom krangel med lærer», «Blitt sendt ut av klasserommet», «Bannet til en lærer» og «Blitt innkalt til rektor for noe galt du har gjort». Disse handlingene er tydelig korrelert (fra $r=0,42$ til $r=0,60$). Reliabilitetsanalyse ga en alpha-skåre på 0,76, som regnes som et godt estimat på indre konsistens.

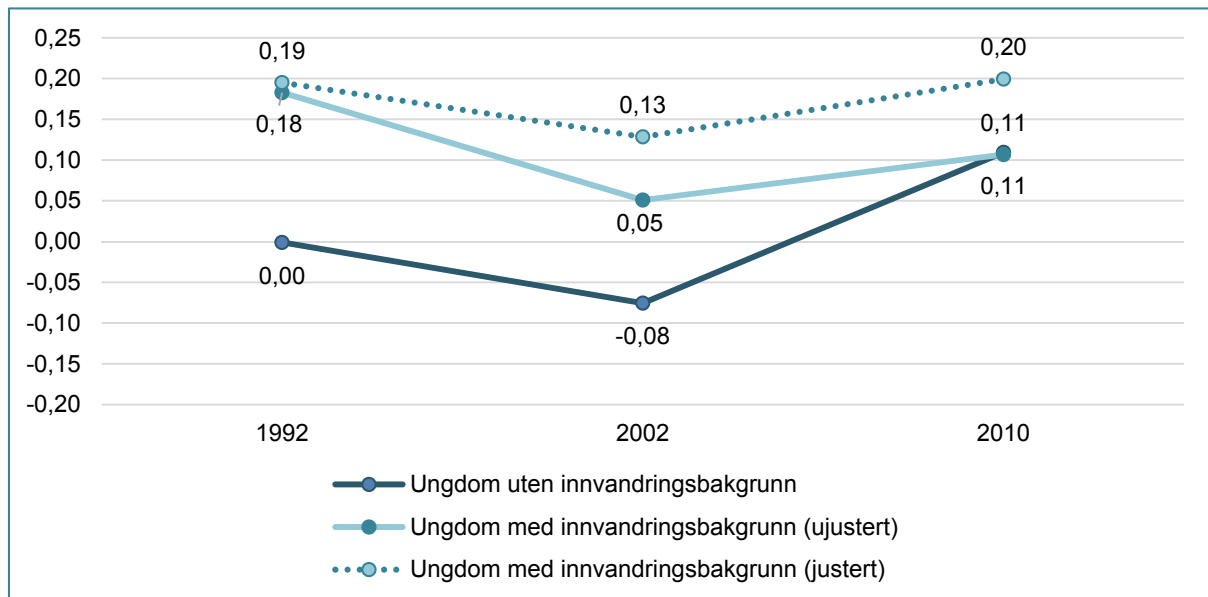
Siden disse fem dimensjonene har varierende skalaer, har jeg, for å lette sammenlikningen, laget standardiserte mål (såkalte z-skårer) for hver dimensjon. Dette innebærer å endre den opprinnelige skalaen slik at gjennomsnittet blir 0 og standardavviket 1. For å få fram meningsfulle endringer over tid, ble standardiseringen foretatt på basis av hele datamaterialet, altså på tvers av de tre tidspunktene. Et *samlemål på ungdommenes skoleengasjement* er konstruert ved å lage et gjennomsnitt av disse fem standardiserte målene (alpha-skåre=0,62). Også denne variabelen er målt gjennom z-skårer.

Aspirasjoner om høyere utdanning er målt gjennom spørsmålet «Hvor lang utdanning tror du at du kommer til å ta?» Ungdom som svarte «Utdanning på universitet eller høyskole» er kodet 1, de som svarte «allmennfaglig» eller «yrkesfaglig utdanning på videregående skole», «annet» eller «vet ikke» ble kodet 0. Dette finnes det kun data om fra 2002 og 2010.

Resultater

Analysen starter med å gi en oversikt over hvordan ungdom med og uten innvandringsbakgrunn skårer på samlemålet for «skoleengasjement». Figur 1 viser at det er noen likhetstrekk når det gjelder formen på kurvene, der det for begge grupper har vært en utvikling over tid i retning av mindre engasjement for skolen på 1990-tallet, for deretter å øke gjennom 2000-tallet. Men her stopper også likhetene, og et hovedfunn er at forskjellen i skoleengasjement mellom ungdom med og uten innvandringsbakgrunn har blitt mindre over tid. I 1992 var det en markant forskjell på 0,18 poeng ($p<0,001$), mens forskjellen var blitt redusert til 0,13 i 2002 ($p<0,001$). I 2010 er det ikke lenger noen forskjeller mellom disse to gruppene ($p=0,93$).

Figur 1. Samlemål på skoleengasjement – blant ungdom med og uten innvandringsbakgrunn. Ung i Norge 1992, 2002 og 2010. Standardiserte skårer (z-skårer)

Note: Skoleengasjement er målt i standardskårer og er basert på følgende fem dimensjoner: oppslutning om skolen, tid brukt til lekser, konflikter med skolen (snudd), skulkeatferd (snudd) og opplevd skoletrivsel. Justerte tall viser resultatene fra separate regresjonsanalyser for hvert tidspunkt, der koeffisienten for innvandringsbakgrunn er kontrollert for karakterer, foreldrenes arbeidsmarkedsdeltakelse og antallet bøker i hjemmet.

Figuren viser altså at ungdom med innvandringsbakgrunn hadde en kraftigere nedgang i nivået på skoleengasjementet sitt på 1990-tallet enn ungdom uten innvandringsbakgrunn, samtidig som økningen på 2000-tallet var svakere. Den generelle utviklingen, der ungdom siden årtusenskiftet i stadig større grad har positive relasjoner til skolen, ser altså ikke ut til å gjelde i like stor grad for ungdom uten innvandringsbakgrunn. Økningen fra 2002 til 2010 er på 0,06 poeng, en forskjell som statistisk sett ikke er signifikant. Det kan derfor ikke utelukkes at det *ikke* har vært noen bedring i skoleengasjementet blant ungdom med innvandringsbakgrunn. Blant ungdom uten innvandringsbakgrunn er økningen på 0,19 poeng ($p < 0,001$).

For å undersøke om tallene i Figur 1 er påvirket av at utvalgene på de tre tidspunktene ikke er helt identiske med tanke på kjønn, alder, om ungdommene er født i Norge eller ikke og om foreldrene har bakgrunn fra vestlige eller ikke-vestlige land, er det foretatt en serie med regresjonsanalyser der disse forholdene er tatt hensyn til. Resultatene viser at de trendene som er reflektert i Figur 1 ikke blir påvirket av de nevnte faktorene.

For å undersøke om endringene i Figur 1 skyldes endringer i skoleprestasjoner og sosial bakgrunn, har jeg foretatt regresjonsanalyser der jeg kontrollerer for ungdommenes karakterer, foreldrenes arbeidsmarkedsdeltakelse og antall bøker i

hjemmet. Resultatene er markert gjennom en stiplet linje i Figur 1. Tallene her baserer seg på regresjonsanalyser for hvert av de tre tidspunktene, og viser predikert nivå for ungdom med innvandringsbakgrunn, gitt at de har samme sosiale bakgrunn og gjennomsnittskarakterer som ungdom uten innvandringsbakgrunn. Resultatene viser at disse faktorene bidrar til å forklare en del av de endringene som har skjedd blant unge med innvandringsbakgrunn. Kontrollert for karakterer og sosial bakgrunn er skoleengasjementet blant unge med innvandringsbakgrunn riktignok høyere enn blant unge uten innvandringsbakgrunn på alle de tre tidspunktene ($p < 0,05$). Samtidig opprettholdes hovedfunnet: forskjellene i skoleengasjement mellom disse to gruppene var størst tidlig på 1990-tallet og relativt sett mindre i 2010.

Tabell 2 viser utviklingen separat for gutter og jenter. De tre første kolonnene viser skåren på samlemålet for skoleengasjement, mens de to høyre angir endringen mellom to påfølgende tidspunkter (inkludert en signifikanstest av endringen). Resultatene viser at mens skoleengasjementet til gutter med innvandringsbakgrunn har endret seg nokså lite gjennom denne tyveårsperioden, var det en tydelig nedgang for jenter med innvandringsbakgrunn på 1990-tallet. Blant ungdom *uten* innvandringsbakgrunn har det også vært størst endringer blant jentene, ved at nedgangen på 1990-tallet var tydeligere for jentene enn guttene. På 2000-tallet har økningen blant gutter og jenter uten innvandringsbakgrunn vært omtrent like sterk.

Tabell 2. Samlemål på skoleengasjement – gutter og jenter blant ungdom med og uten innvandringsbakgrunn. Ung i Norge 1992, 2002 og 2010. Standardiserte skårer (z-skårer)

	1992	2002	2010	Endring fra 1992-2002	Endring fra 2002-2010
Gutter					
Ungdom med innvandringsbakgrunn	0,01	-0,04	-0,01	-0,05 NS	+0,03 NS
Ungdom uten innvandringsbakgrunn	-0,14	-0,17	-0,01	-0,03 *	+0,16 ***
Jenter					
Ungdom med innvandringsbakgrunn	0,39	0,13	0,22	-0,26 ***	+0,09 NS
Ungdom uten innvandringsbakgrunn	0,14	0,03	0,22	-0,11 ***	+0,19 ***

Note: Signifikanstest av forskjeller mellom to påfølgende tidspunkter (p-verdi): * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$, NS ikke signifikant.

Tabell 3 viser hvordan utviklingen har vært for de ulike dimensjonene i ungdommens skoleengasjement. Det som på 1990-tallet generelt bidrar til en nedgang i skoleengasjement er at ungdom i mindre grad slutter opp om skolen og at de over tid gjør mindre lekser. Når det gjelder skulking og konflikter med skolen, er det bare mindre endringer. Med unntak av skoletrivsel, er utviklingen på 1990-tallet

nokså lik for ungdommene med og uten innvandringsbakgrunn. På området skoletrivsel, øker derimot nivået nokså markant for ungdom uten innvandringsbakgrunn, mens det er konstant for ungdom med innvandringsbakgrunn.

Tabell 3. Ulike dimensjoner ved ungdoms skoleengasjement blant ungdom med og uten innvandringsbakgrunn. Ung i Norge 1992, 2002 og 2010. Z-skårer

	1992	2002	2010	Endring fra 1992-2002	Endring fra 2002-2010
Ungdom med innvandringsbakgrunn					
Oppslutning om skolen	0,33 (*)	0,00 *	0,09 ^{NS}	-0,33 ***	0,09 NS
Trivsel	-0,16 ^{NS}	-0,13 ***	0,02 ***	0,04 NS	0,15 *
Tid brukt til lekser	0,60 ***	0,36 ***	0,29 ***	-0,24 **	-0,07 NS
Skulket skolen	0,07 ^{NS}	0,04 ^{NS}	-0,01 ***	-0,03 NS	-0,05 NS
Konflikter med skolen	-0,06 (*)	-0,07 *	-0,12 ^{NS}	0,00 NS	-0,05 NS
N=	115-241	541-574	520-538		
Ungdom uten innvandringsbakgrunn					
Oppslutning om skolen	0,16	-0,10	0,07	-0,25 ***	0,16 ***
Trivsel	-0,29	0,02	0,16	0,31 ***	0,13 ***
Tid brukt til lekser	0,16	-0,18	-0,04	-0,34 ***	0,14 ***
Skulket skolen	0,06	0,07	-0,18	0,01 NS	-0,25 ***
Konflikter med skolen	0,05	0,05	-0,12	0,00 NS	-0,17 ***
N=	4142-8623	9555-9821	6549-6666		

Note: Signifikanstester: (*) p<0,10 * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001.

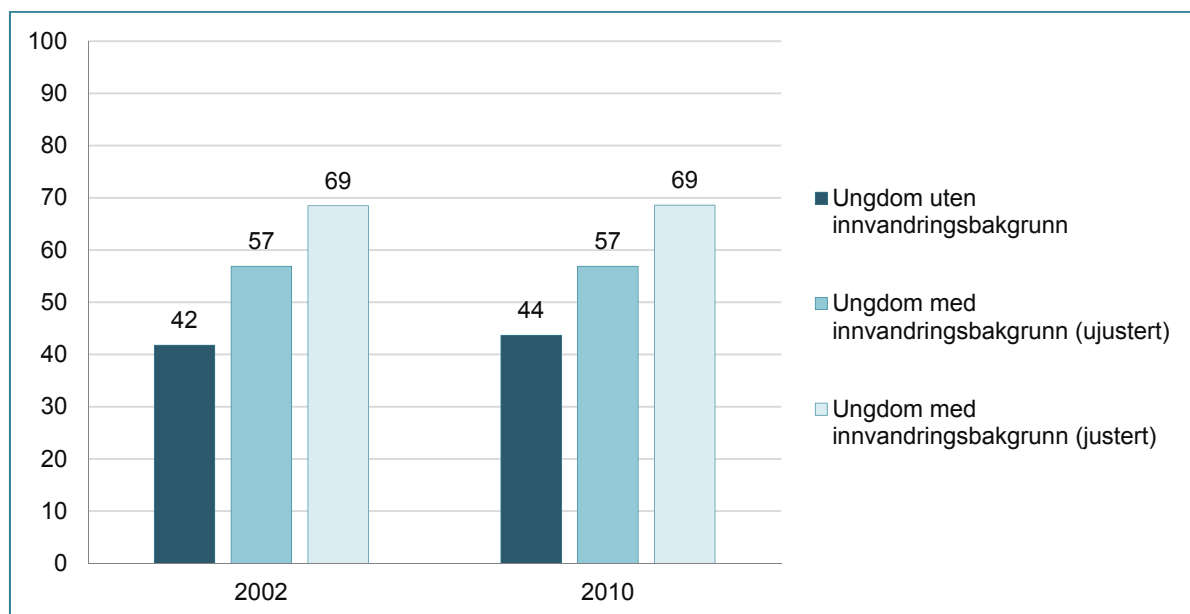
Utviklingen på 2000-tallet er derimot systematisk mer ulik for de to gruppene som her studeres. For ungdom uten innvandringsbakgrunn forbedres relasjonene til skolen på alle områder. Endringen er størst når det gjelder skulking. Blant ungdom med innvandringsbakgrunn er det derimot stabiliteten som er det mest påfallende utviklingstrekket fra 2002 til 2010. Det eneste unntaket gjelder trivselen, som har økt gjennom 2000-tallet.

Ser en på endringene for hele denne 20-årsperioden, er det likevel trivselen som har endret seg mest i forholdet mellom ungdom med og uten innvandringsbakgrunn. Mens ungdom med innvandringsbakgrunn hadde høyest skoletrivsel tidlig på 1990-tallet, er situasjonen motsatt i 2010. Denne endringen har altså skjedd i en periode der skoletrivselen generelt har økt. Når det gjelder oppslutning om skolen, var denne høyere blant unge med innvandringsbakgrunn tidlig på 1990-tallet, mens det i 2010 er ingen forskjeller. I 2010 er det fortsatt slik at ungdom med innvandringsbakgrunn bruker mer tid på lekser enn ungdom uten innvandringsbakgrunn. Men forskjellene over tid har blitt noe mindre. Mens det i 1992 ikke var noen forskjeller mellom disse to gruppene i omfanget av skulking, er det

noe vanligere blant ungdom med innvandringsbakgrunn å skulke i 2010. Å være i konflikter med skolen er nokså likt utbredt i disse to gruppene i 2010, mens i 1992 var dette problemet vanligst blant ungdom uten innvandringsbakgrunn.

Det siste som skal undersøkes i denne artikkelen er utviklingen i utdanningsaspirasjonene. På dette området finnes det ikke sammenliknbare data fra 1992-undersøkelsen, slik at det i Figur 2 kun blir vist andelene i 2002 og 2010 som tror de kommer til å ta høyere utdanning. Resultatene viser at langt flere av ungdommene med innvandringsbakgrunn tror de kommer til å ta høyere utdanning sammenliknet med ungdom uten innvandringsbakgrunn. Forskjellene er nokså markerte og blir enda større dersom en kontrollerer for karakterforskjeller og forskjeller i sosial bakgrunn. Samtidig viser analysene at det på dette området ikke har vært noen særlige endringer over tid. Det har vært en svak økning for ungdom uten innvandringsbakgrunn, fra 42 til 44 prosent. Blant unge med innvandringsbakgrunn har andelen ikke endret seg i denne perioden, heller ikke når det blir justert for forskjeller i karakterer og sosial bakgrunn.⁴

Figur 2. Andel som tror de kommer til å ta utdanning på universitet eller høyskole – etter innvandringsbakgrunn. Ung i Norge 2002 og 2010

Note: Justerte tall viser resultatene fra separate regresjonsanalyser for hvert tidspunkt, der koeffisienten for innvandringsbakgrunn er kontrollert for karakterer, foreldrenes arbeidsmarkedsdeltakelse og antallet bøker i hjemmet.

Diskusjon

Å bruke data fra Ung i Norge har noen åpenbare styrker, men også noen svakheter. Selv om svarprosenten er høy på alle tidspunkter, er den en god del lavere på det siste tidspunktet. Det er vanskelig å vite hva slags metodiske konsekvenser dette eventuelt

har. At Ung i Norge-studien har vært gjennomført på samme måte og med identiske spørsmål over en 20-årsperiode er likevel en betydelig styrke. Heller ikke internasjonalt finnes det mange slike studier, og det er nokså unikt for Norge å kunne studere utviklingstrekk i tenåringsbefolkningen gjennom de siste to tiårene. En svakhet er likevel at omfanget av unge med innvandringsbakgrunn er nokså begrenset. Fra andre studier kommer det fram at ulike innvandrergrupper har til dels nokså ulike måter å forholde seg til skole og utdanning på. Mens enkelte grupper for eksempel oppnår bedre skolerresultater enn landsgjennomsnittet, er det andre grupper som gjør det langt svakere (Bakken og Elstad 2012). Også botid har stor betydning for skole-resultater og utdanningsvalg (Birkelund og Mastekaasa 2009). Selv om det i denne artikkelen er gjort noen grove forsøk på å forholde oss til slike metodiske utfordringer, har det ikke vært mulig å ta systematisk hensyn til slike forhold i denne studien. Til det trengs det mer omfattende data om bestemte innvandrergrupper.

Med disse begrensningene i bakhodet, er hovedfunnet fra denne undersøkelsen at det over tid har blitt mindre forskjeller i hvordan ungdom med og uten innvandringsbakgrunn møter og forholder seg til skolen. Noe av disse forskjellene i utviklingstrekk kan føres tilbake til endringer som knytter seg til karakterforskjeller og forskjeller i sosial bakgrunn. Likevel er hovedtendensen tydelig nok, selv når en tar hensyn til slike forhold.

Det positive bildet av spesielt engasjerte ungdommer med innvandringsbakgrunn fra 1992 gjelder til en viss grad fortsatt, men relativt sett har forskjellene blitt mindre. For forskjellene har ikke blitt mindre fordi ungdom med innvandringsbakgrunn over tid har utviklet et *mer negativt* forhold til skolen, men først og fremst på grunn av endringer i skoleengasjementet blant ungdom uten innvandringsbakgrunn. Over tid har altså økningen i trivsel og nedgangen i skulking og i konfliktrelasjoner til skolen vært større blant unge med norskfødte foreldre enn blant unge med innvandringsbakgrunn.

Utviklingstrekkene gjelder både for gutter og jenter, men har vært mer markert blant jentene. I 1992 var det jenter med innvandringsbakgrunn som skåret aller høyest på de målene som her er brukt for å måle ungdommenes skoleengasjement, og forskjellen til jentene med norskfødte foreldre var nokså stor. 20 år senere er hovedbildet at det samlet sett ikke er noen forskjeller i skoleengasjement mellom jenter med og uten innvandringsbakgrunn. Heller ikke blant gutter i 2010 har innvandringsbakgrunn betydning for hvordan ungdom skårer på samlemålet for skoleengasjement.

Det er likevel noen viktige forskjeller i utviklingstrekk når en ser på ulike sider ved ungdommenes relasjoner til skolen. Ungdom med innvandringsbakgrunn skårer i 2010 lavere på trivselsdimensjonen enn ungdom uten innvandringsbakgrunn, mens det i 1992 var motsatt. Dette tyder på at det er forhold ved psykososiale miljøet på skolene som også i 2010 var av en slik karakter at det å ha innvandringsbakgrunn har betydning.

På den annen side bruker ungdom med innvandringsbakgrunn fortsatt betydelig mer tid på lekser, og «leksegapet» mellom unge med og uten innvandringsbakgrunn er i 2010 omtrent på samme nivå som «leksegapet» som ble påvist av Lauglo i 1992. Det er heller ikke noe som tyder på at de høye utdanningsaspirasjonene til ungdom med innvandringsbakgrunn har blitt lavere over tid. Tvert imot har forskjellen i aspirasjoner vært mer eller mindre konstant gjennom det første tiåret av 2000-tallet.

Konklusjon

Målet med artikkelen har vært å undersøke hvilke utviklingstrekk som har funnet sted når det gjelder hvordan unge med og uten innvandringsbakgrunn opplever og møter norsk skole og hva slags utdanningsaspirasjoner de har. Konklusjonen er at det har funnet sted ulike utviklingstrekk, der en på den ene siden finner en konvergens i retning av større likhet mellom det engasjementet ungdom med og uten innvandringsbakgrunn utviser i skolen. De generelle utviklingstrekkene som vi har sett på 2000-tallet, der norsk ungdom i sin alminnelighet framstår som stadig mer tilpasset de kravene som stilles fra skolesystemet, gjelder ikke ungdom med innvandringsbakgrunn i samme grad. Endringene for denne gruppen har generelt vært små, og i 2010 er det kun når en sammenlikner med andre ungdommer som har tilsvarende karakternivå og sosial bakgrunn at ungdom med innvandringsbakgrunn har et høyere nivå på sitt samlede skoleengasjement.

På den annen side er det fortsatt betydelige forskjeller mellom unge med og uten innvandringsbakgrunn når det gjelder hvor mange som forventer å ta høyere utdanning. Forskjellene i denne typen utdanningsaspirasjoner er spesielt markerte når en kontrollerer for ungdommenes skolekarakterer og sosiale bakgrunn. At det på dette området er stor grad av stabilitet, kan tyde på at også de «nye» generasjonene av unge med innvandringsbakgrunn møter eventuelle barrierer i arbeidsmarkedet og skepsis mot innvandrere med optimisme og et håp om sosial mobilitet.

Jeg vil derfor konkludere med at det samlet sett fortsatt er grunn for å hevde, slik Lauglo gjorde, at unge med innvandringsbakgrunn er «i motbakke, men mer driv», selv om forskjellene i skoleengasjement mellom unge med og uten innvandringsbakgrunn har blitt mindre enn for 20 år siden. Dette tyder på at de generelle ungdomskulturelle endringene som en har sett de siste 15–20 årene i Norge ikke i samme grad har truffet ungdom med innvandringsbakgrunn som det som har vært tilfelle for ungdom generelt.

Litteraturliste

- Andersson, M., C. M. Jacobsen, J. Rogstad og V. Vestel (2011). Kritiske hendelser – nye stemmer. Politisk engasjement og transnasjonal orientering I det nye Norge. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bakken, A. (2003). Minoritetsspråklig ungdom i skolen. Reproduksjon av ulikhet eller sosial mobilitet? Oslo: NOVA.
- Bakken, A. og J. I. Elstad (2012). For store forventninger? Kunnskapsløftet og ulikhetene i grunnskolekarakterer. Oslo: NOVA.
- Bakken, A., og Sletten, M. A. (2000). Innvandrerungdoms planer om høyere utdanning - realistiske forventninger eller uoppnåelige aspirasjoner? Søkelys på arbeidsmarkedet, 17(1), 27-36.
- Birkelund, G. E. og A. Mastekaasa (red.) (2009). Integrrert? Innvandrere og barn av innvandrere i utdanning og arbeidslivs. Oslo: Abstrakt forlag.
- Coleman, J. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, 94(Supplement), S95-S120.
- Engen, T. O., L.A. Kulbrandstad og S. Sand (1996). Til keiseren hva keiserens er. Om minoritetslevenes utdanningsstrategier og skoleprestasjoner. Hamar: Opplandske bokforlag.
- Fekjær, S. og M. S. Leirvik (2011). Silent gratitude: Education among second- generation vietnamese in Norway. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37(1), 117-134.
- Feliciano, C. (2006). Beyond the Family: The Influence of Premigration Group Status on the Educational Expectations of Immigrants' Children. *Sociology of Education* 79(October): 281-303.
- Frøyland, L. R. og C. Gjerustad (2012). Vennskap, utdanning og framtidsplaner. Forskjeller og likheter blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn i Oslo. NOVA-rapport 5/12. Oslo: NOVA.

- Frøyland, L. R., N. P. Strand og T. von Soest (2010a). *Young in Norway – Cross-sectional. Documentation of Design, Variables and Scales*. NOVA-rapport. Oslo: NOVA.
- Frøyland, L. R., M. Hansen, M. Aa Sletten, L. Torgersen og T. von Soest (2010b). *Uskyldig moro? Pengespill og dataspill blant norske ungdommer*. NOVA-rapport 18/10. Oslo: NOVA.
- Grindland, M. V. (2009). *Minoritetselvers frafall i videregående opplæring*. I A. Mastekaasa og G. Birkelund (red.), *Integrert? Innvandrere og barn av innvandrere i utdanning og arbeidsliv (61-73)*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Haaland, T. I.L. Lien (1998). *Vold og gjengatferd: en pilotstudie av et ungdomsmiljø*. Oslo: NIBR.
- Heath, A. F., Rethon, C. og E. Kilpi (2008). *The Second Generation in Western Europe: Education, Unemployment, and Occupational Attainment*. *Annual Review of Sociology*, (34), 211-235.
- Hegna, K. (2013). "Ungdom med innvandringsbakgrunn etter overgangen til videregående opplæring." *Tidsskrift for ungdomsforskning* 13(1): 49-79.
- Hegna, K. og H. Helland (1998). *Ung i Bergen. Om skoletilpasning og problematferd i den videregående skole*. Rapport 11/1998. Oslo: NOVA.
- Kao, G. og M. Tienda (1996). *Optimism and Achievement: The Educational Performance of Immigrant Youth*. *Social Science Quarterly*(76), 1-19.
- Krange, O. og A. Bakken (1998). *Innvandrerungdoms skoleprestasjoner – tradisjonelle klasseskiller eller nye skillelinjer?* *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 39(3), 381-410.
- Lauglo, J. (1996). *Motbakke, men mer driv?* Oslo: NOVA/Ungforsk.
- Lauglo, J. (2000). *Social capital trumping class and cultural capital? Engagement with school among immigrant youth*. I S. Baron og T. Schuller (red.): *Social capital: Critical perspectives*. Oxford: Oxford University Press.
- Leirvik, M. S. (2010). "For mors skyld". *Utdanning, takknemlighet og status blant unge med pakistansk og indisk bakgrunn*. *Tidsskrift for Ungdomsforskning*, 10(1), 23-47.
- Leirvik, M. S. (2013). *Mer enn klasse: Betydningen av «etnisk kapital» og «subkulturell kapital» for utdanningsatferd blant etterkommere av innvandrere*. (PhD), Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo, Oslo.

- Lødding, B. (1994). Fremmedspråklige elever i videregående opplæring. Evaluering av Reform 94. Underveisrapporter 1 og 2. Oslo: Utredningsinstituttet for forskning og høyere utdanning.
- Lødding, B. (2009). Sluttere, slitere og sertifiserte: Bortvalg, gjennomføring og kompetanseoppnåelse blant minoritetsspråklige ungdommer i videregående opplæring. Rapport 41/2008. Oslo: NIFUSTEP.
- Modood, T. (2005). Capitals, ethnic identity and educational qualifications. *Cultural Trends*, 13(2), 87-105.
- NOVA. (2015). Ungdata - Nasjonale resultater 2014. NOVA-rapport 7/15. Oslo: NOVA/Høgskolen i Oslo og Akershus.
- Ogbu, J. U. (1991). Immigrant and Involuntary Minorities in Comparative Perspective. I M. A. Gibson og J. Ogbu (red.): *Minority Status and Schooling. A Comparative Study of Immigrant and Involuntary Minorities*. New York: Garland Publishing, Inc.
- Pihl, J. (1998). Minoriteter og den videregående skolen. Universitetet i Oslo, Pedagogisk forskningsinstitutt.
- Portes, A. og R. Rumbaut (2006). *Immigrant America: A Portrait* (3rd edition ed.). Los Angeles: University of California Press.
- Sletten, M. A. (2001). Det skal ikke stå på viljen - utdanningsplaner og yrkesønsker blant Osloungdom med innvandrerbakgrunn. NOVA rapport 8/2001. Oslo: NOVA.
- Støren, L. A. (2005). Ungdom med innvandrerbakgrunn i norsk utdanning – ser vi en fremtidig suksesshistorie? In M. Raabe (red.), *Utdanning 2005 – deltakelse og kompetanse*. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Sørli, M.-A. og T. Ogden (2014). Mindre problematferd i grunnskolen? Lærervurderinger i et 10-års perspektiv. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*, 98(3), 190-202.
- van Zanten, A. (1997). Schooling Immigrants in France in the 1990s: Success or Failure of the Republican Model of Integration? *Anthropology and Education Quarterly*, 28(3), 351-374.
- Wikan, U. (1995). *Mot en ny norsk underklasse. Innvandrere, kultur og integrasjon*. Oslo: Gyldendal.
- Yonezawa, S., Jones, M., og Joselowky, F. (2009). Youth engagement in high schools: Developing a multidimensional, critical approach to improving engagement for all students. *Journal of Educational Change*, 10(2-3), 191-209.
- Zhou, M. (1997). Growing up American: The Challenge Confronting Immigrant Children and Children of Immigrants. *Annual Review of Sociology*, 23, 63–95.

Øia, T. (2011). Ungdomsskoleelever. Motivasjon, mestring og resultater. NOVA-rapport 9/2011. Oslo: NOVA.

Øia, T. og V. Vestel (2014). Generasjonskløfta som forsvant. Et ungdomsbilde i endring. Tidsskrift for Ungdomsforskning, 14(1), 99-133.

Summary.

That many young people with immigrant backgrounds aim towards higher education and are more engaged in school and schoolwork than others, has by researchers been interpreted as a special, additional drive towards education in many immigrant communities. This article examines whether changes have occurred over the last 20 years in the way young people with and without immigrant backgrounds engage in school and aspire towards higher education. A main finding is that adolescents with and without immigrant backgrounds over time become more similar in their school engagement, but young people with immigrant backgrounds are still significantly more oriented towards higher education. The conclusion is that young people with immigrant background remains their drive towards education, although the additional drive has been less evident now than two decades ago.

Noter:

¹ Nedgangen i svarprosent reflekterer nok at det generelt har blitt vanskeligere å få høy svarprosent gjennom skolebaserte undersøkelser, dels fordi det er blitt flere som ønsker å gjennomføre studier i skolen. Det er likevel grunn til å anta at utvalget i Ung i Norge 2010 generelt er representativt for ungdom i Norge (se Frøyland mfl. 2010b).

² Upubliserte registerdata fra prosjektet «Kunnskapsløftet – også et løft for utjevning av sosial ulikhet i læringsutbytte?» (Bakken og Elstad 2012) viser at i 2002 og 2010 var det henholdsvis 91 og 92 prosent av avgangselevne i grunnskolen med innvandringsbakgrunn som hadde foreldre født i ikke-vestlige land.

³ Foreldres arbeidsmarkedsdeltakelse baserer seg på spørsmål om begge foreldrenes deltakelse i arbeidsmarkedet, der heltid gir to poeng, deltid gir ett poeng og ikke i arbeid gir null poeng. Det er laget et samlemål som et gjennomsnitt av mor og far. Bøker i hjemmet er angitt på en sjudelt-skala, fra ingen (1) til mer enn 1000 bøker (7).

⁴ En del av ungdommene svarer «vet ikke» på dette spørsmålet, og disse er som nevnt tidligere tatt med i nevneren når prosentandelene i figuren over ble beregnet. Siden tendensen til å være usikker kan variere mellom de ulike gruppene og over tid, har jeg foretatt supplerende analyser der de som svarer «vet ikke» er tatt ut. Resultatene av disse analysene viser tilsvarende det som er rapportert i figur 2, det vil si små eller ingen endringer over tid.

Nye tall om ungdom

Young Polish migrants in Norway: Education, work and settlement choice¹

LIHONG HUANG¹), EWA KRZAKLEWSKA²), PAULA PUSTUŁKA³)

¹NOVA, Høgskolen i Oslo og Akershus; ^{2,3}Jagiellonian University in Kraków, Poland

Since Norway became a popular destination of labour migrants at the turn of the century (Friberg et al. 2014), the phenomenon of Polish migration to the country is thus relatively recent. Among all migrant groups in Norway, Poles represent the largest ethnic minority, constituting 14% of those foreign-born and born to immigrant parents in this country (Statistics Norway 2015). In fact, the number of the registered individuals with Polish background grew rapidly in the recent years, from just 7,580 persons in 2004 to almost 100,000 in 2015 (ibid).

By placing the focus on this particular cohort, both the age-disaggregated and age-relevant statistics (Iglićka & Gmaj 2014), as well as the broader-scope research conclusions from other contexts (White 2011a, 2011b, 2014a, 2014b), suggest that young Polish migrants and their families are increasingly choosing to settle abroad and they no longer comply with the temporary/seasonal patterns assumed for labour migrations. Not only do these combined factors make them potential long-term members of the Norwegian society (and highly active in the labour force), but they also render this group as a target audience or addressees of the Norwegian welfare state's policies towards workers and families.

In the increasingly saturated field of Polish migration research, there are multitudes studies that focus on what is referred to as “young and educated” migrants, both in quantitative (e.g. Fihel & Kaczmarczyk 2004; Grabowska-Lusińska & Okólski 2008; Fihel & Pięćka 2007; Kaczmarczyk & Tyrowicz 2008) and qualitative research (White 2011a, 2011b; Ignatowicz 2011; Fomina 2009; Botterill 2011). Simultaneously, the operationalization of ‘youth’ and ‘young

migrants' as concepts is rarely explicitly stated in migration research. A dearth of empirical material concurrently suffers from the underrepresentation of young people, often attributing their absence to the reduced research accessibility of this group, which is due to, for instance, this group's reduced ties to the local community; its isolation, which is linked to parenting small children; and its heightened preponderance for multiple internal and international mobility projects.

This article provides a general description of the Polish migrants younger than 30 years of age, both within the context of the pre-existing and comparable numbers for Poland and Norway, and, predominantly, through the lens of quantitative data gathered from the Transfam study (Huang et al 2015). We discuss what levels of education and which types of employment conditions and occupational diversity observed among these young migrants. We elaborate upon their plans for settlement and their plans for return to home country in this context. Further, we draw comparisons along the axis of examining the similarities and differences between those under- and over 30 years of age in our sample.

Brief background on the migrant Poles

When thought about in a comparative context, Poles, as an ethnic group, should be understood as a perspicuously and atypically mobile nation. For instance, while a general estimate points to the fact that migrants represent only 3% of the global population (Castles 2010), the proportion of Poles living outside of Poland is double at 6%, even by cautious estimates. In actual numbers, the current population of Poles residing abroad for a period longer than 3 months over the last 12 months is at a record high in the history of registered flows and stands at 2.32 million citizens (out of 38.48 million of the total population; GUS 2015). The focus on young people is crucial, for the Polish National Census data testify to the relatively young age of Polish migrants – approximately 62% of those leaving the country are between the ages of 20 and 39 years old.

The economic perspectives of the Polish youths in Poland are rather dreary; young Poles have never been as well educated while currently suffering from annually decreasing labour market opportunities. The unemployment rate for 15 – 24 -year-olds stood at 23.9% in 2014 while 53.5% of the employed young workers are on temporary contracts (Eurostat 2015) and they often are poorly paid (Jelonek & Szklarczyk 2012). The lack of stable employment and the prospect of poor

salaries translates to a practical inability to apply for a mortgage (e.g., to finance housing), and this makes it extremely hard for the young people to gain residential independence. Consequently, a high proportion of youth continue to live with their parents – in fact, 60% do so between the ages of 25 and 29 years, and 30% do so from 30 to 34 years of age (ibid). The average age of leaving the parental home is 28.3 years (compared to 26.2 years in the EU) – 29.4 years for males and 27.2 years for females (Eurostat 2015). Recent statistics show that 35% of people aged 25 – 35 years in Poland consider emigration and 31% of university graduates declare of being mobility-ready while 59% of people who are generally considering emigration have zero income (EPMPF 2014). Again, in the study examining young people who remain outside the labour market, Poland was classified as a country with structural problems in young adults’ transitions from the education system to the labour market, where females are at a disadvantage when compared to young men (Eurofound 2012). However, there are large disparities between rural and urban areas and between eastern (more at risk) and western (better-off) Poland (Jelonek et al. 2015), by the fact that certain regions have become the predominant “generators” of migration outflows (e.g. White 2011a).

Data and methods

We report descriptive analyses of data obtained from the Transfam Web-survey on Polish families (Huang et al. 2015). The Transfam project is a research cooperation between four institutions from Poland and Norway focusing on issues of migration flow between Poland and Norway. We planned the survey at the second calendar year of the Transfam project, strategically after four qualitative studies on Polish migrants and their families in Norway conducted during the first calendar year of the project. Taking inspirations from preliminary results of the qualitative studies, we designed the questionnaire first in English then translated into Polish language. The Web-survey was pre-tested in the spring of 2015, with responses being collected from May 25th to June 30th that same year.

It must be noted that the Web-survey aims only to reach Polish families that have a relation to Norway. The respondents had to be of legal age (18 years and older) and they had to either 1) reside in Norway with a partner/spouse (childless couples and those with children under the age of 18 years), or 2) reside in Poland, but have a partner /a spouse in Norway. The respondents had to answer questions on background information (gender, birth year, birth country, education,

occupation, working status, migration trajectory) for both her/himself and her/his partner. In addition, we invited Polish single parents living in Norway to participate in the survey. Although with several advantages such as low cost, accessing large number of respondents and anonymity, we have to admit one major limitation of the Web-survey is that we could not implement sampling procedures. This limits our analysis and interpretation of the data only to those Polish people who responded the Web-survey and we can not make generalisation on Poles in Norway based on the survey data. However, we try to bring in for comparison other existing relevant data on the general population in Norway and in Poland in order to display some similarities and differences between those Polish couples who responded our Web-survey and other Poles who did not participate the survey.

Eventually, the web-survey received 648 completed responses, among which, there were 633 couples (97.7%) and 15 single parents (2.3%). We focus our analyses on 198 young couples (30.5%), where at least one partner was below the age of 30 years. The sub-sample of young families included over one-half ($n=107$) of families with one member of the couple between the ages of 18 and 30 years at the time of the survey, and 91 families where both of the couple's members were at this young age. While the average age of a respondent in the whole survey is 36.5 years ($SD = 8.4$ years), the average age for the young group is 28.4 years ($SD=3.4$) years for the respondents and 30.4 years ($SD=4.6$) for their partners. Here, it must be noted that the sample is feminized, with the proportion of men to women at 40% to 60% among all survey respondents, while 30% of respondents were men and 70% were women among the young families.

In the following section, we first report descriptive analyses of variables measuring characteristics of the families. Those descriptive analyses include family structure (with or without children), living arrangements, the civil status and ethnic origin of the partners, as well as the migration trajectories of the families. We then look into the distributions of levels of education attainment among the couples, as well as the partners' occupation and employment status in relation to age and gender. Finally, we present the employment status of young Polish people in relation to their Norwegian language proficiency and settlement decisions.

Characteristics of the young Poles and their families

Among the 198 young couples, the majority had a co-residential living arrangements where both partners lived in Norway ($n=173$, 87%), while the remaining

young couples (n=26, 13%) had alternative living arrangements, e.g., they divide their lives into two locales or engage in transnational commuting. Meanwhile, nearly one-third (31%) of families where both partners are older than 30 years have alternative living arrangements; in these cases, the couples do not live together in Norway. This finding may suggest that migrating together is more popular among young couples, who are also, to a lesser extent, constrained by family situations or labour market positions, for example.

In addition, there seems to be a high preponderance for the formalization of life in coupledness, as over half of young couples (n=126, 63.6%) and the majority of couples over the age of 30 years (n=356, 79.3%) are married or in formal partnerships (i.e. *samboerskap* - 10% for each group). Meanwhile, as opposed to 25.8% of partners in young couples, only 5.3% of older couples are *de iure* single. Conversely, it is quite telling that slight over one-half young couples already have children (52.5%), although this finding is consistent with the fact that couples over the age of 30 years are about 20 percentage points more likely (74.2%) to have children. Moreover, the young couples are predominantly intra-ethnic, with homogeneous Polish–Polish partners accounting for 94.4% of the group, while one in ten of the partners of those couples over the age of 30 years is not Polish-born.

Migration Trajectories

Among the families living together in Norway, nearly one-half (45%) of the young couples arrived in Norway together (within the same year), while only over one-quarter (28%) of the couples over the age of 30 years did so. As was expected, having children that were already born and residing in Poland diminishes the likelihood of immediate joint migration (Ślusarczyk and Pustulka 2015). Norway is the first migration destination for about 62.3% of the young couples (n=124) and 52.8% (n=237) of the couples over the age of 30 years. In other words, one-third of the young couples (37.7%) and near one-half of the couples over the age of 30 years (47.2%) have a family migration history in which either themselves, their partner, or both have moved to another country prior to coming to Norway. This may be an example of so-called ‘fluid migration’, where the destinations changes and the migration pathways become less and less predictable (Grabowska-Lusińska, Okólski 2009). Similarly, this finding may be explained by the delayed effects of the global financial crisis in Norway, in the sense that Polish workers in Ireland and the United

Kingdom (which were hit the hardest immediately in 2008) decided to change their destination locale to Norway.

The data on migration pathways illustrate that over half of the young couples first arrived in Norway for a period longer than 3 months after the year 2010. This suggests that our study discusses the most dynamic and most current migration flow. The findings of our study indicate that migrants between the age of 24 and 26 years were most likely to arrive around this date. This coincides with the age at which students complete their university studies in Poland. In comparison, over one-half of respondents and their partners in older families (those over 30 years of age) first arrived in Norway before 2008, and they were, on average, 31 – 32 years old upon arrival.

Levels of education and types of occupation

The data on education shows that young people of both genders in the sample are generally better educated than their counterparts in the older generation, especially with regard to the prevalence of higher education at the university level and above (see Figure 1). In fact, the young Poles in Norway appear to be better educated than the general population in Poland, while 58.3% of women and 37.3% of men in the young couples in our study hold a university degree, 50.2% of women and 34.2% of men between the ages of 30 – 34 years in Poland hold a corresponding tertiary (or greater) education (Eurostat 2015). However, young Poles in Norway have education levels that are similar to the Norwegian youth, among which 62% of women and 42.6% of men aged 30 – 34 years have tertiary or higher education levels (Eurostat 2015). In addition, results in Figure 1 demonstrate how female partners from both family age groups are more likely to have university degrees overall, consistently with phenomenon of the feminization of higher education in Poland (Kotowska 2007; Youth 2011). Moreover, we find a stronger positive ‘intra-couple’ correlation of educational levels among the couples over the age of 30 (0.39) than that correlation among the young couples (0.29). This suggests that educational gender gap in Poland has been increasing and more Polish women form educationally discrepant partnerships, as has already been discussed in recent research (Połujańska 2009:52).

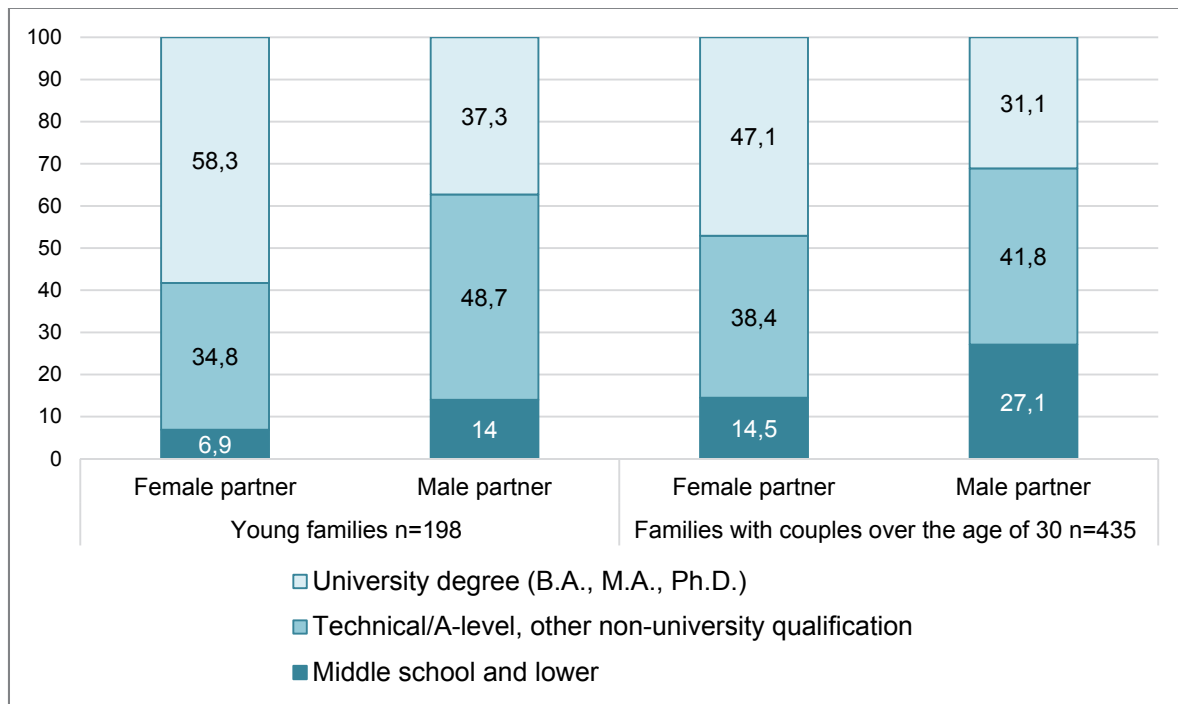

Figure 1. Distribution of education levels between couples in young families and families of couples over the age of 30 years, % by gender

Table 1 presents the distribution of the current occupations held by the Polish migrants, and divided it by gender and family types. We present also in the table the corresponding levels of education and skill levels for the occupational categories (International Labour Organisation 2012) for descriptive purposes. It appears that gender equality in one’s occupation is present only in jobs demanding the skills of the highest-level (i.e., public officials and specialists), since only this group displays parity of female and male partners occupying these coveted positions. Across most of the occupation categories presented, we find a clear gender division in labour force participation by job type and status associated with the position. More specifically, there are more men than women working as technicians, more female than male employees in the service sector, and more females and males holding jobs for the unskilled workers. This coincides with findings from other studies indicating that Polish migrant women have more often engaged in professions such as domestic and care work (Friberg 2010; Napierała 2010). Men clearly dominate the industry and construction work; these sectors have already been quite well-documented from the labour market studies (Napierała & Trevena 2010, Friberg 2012a, 2012b, 2012c; Bratsberg & Raaum 2012). In parallel, women display much higher rates in the category of ‘currently not employed /seeking work’.

Table 1. Occupations of men and women in Polish families (cross-tabulation, column percent)

ISCED-97 education levels	ISCO skill levels	ISCO categories of occupation	Females %		Males %		Total
			Young families	Families with couples over the age of 30	Young families	Families with couples over the age of 30	
University degrees	4	State representative/government official, top public servant, executive manager	1.2	2.1	2	1.1	1.6
		Specialist (professional, engineer, scientist, teacher, medical doctor, nurse, lawyer, architect, artist)	15.5	21.7	16.7	12.3	16.6
Short tertiary/college	3	Technician (electrician, mechanic, laboratory assistant, teaching assistant, sales representative)	2.6	5.7	8.5	13.7	7.6
Secondary and non-tertiary education	2	Administrative worker (office management/service, bank teller, reception, warehouse manager)	9.1	10.2	5.2	3.1	6.9
		Personal service and sales employee (customer service, hairstylist, waiter, cook, house manager, security guard)	16.2	12	8.1	5.5	10.5
		Farmer, garner, worker in fishery, forestry	0.7	0.8	3.1	3.2	2.0
		Industry labourer, craftsman, construction worker, carpenter, plumber	1.5	4.2	36.3	45.2	21.8
		Machinery operator and installer, driver, miner, sailor	0	0.7	12.6	8.3	5.4
Elementary education	1	Unskilled labour, domestic worker, cleaner, house keeper, messenger, farm worker, assistant worker	24.9	20.3	5.4	3.7	13.6
		Others	0.4	0.5	0.7	1.3	0.7
		Currently not employed/seeking work	27.9	21.8	1.2	2.5	13.4
Total			100	100	100	100	100

A differently conceived cross-tabulation in Table 2 takes the skill level performed in a given occupation and places it in the analysis with gender and educational attainment. According to the skill structure of various occupations (as shown in Table 1), achieving an education level equal to the acquisition of a university degrees should be associated with ISCO skill levels 3 and 4. If we take the average on the percentages of male and female partners with university degrees in the last two columns from the right of Table 2 (i.e., ISCO skill levels 3 and 4), only less than one-quarter of the Polish migrants with higher education have achieved a high-level skilled occupation. Over one-half of highly educated Poles in our sample in Norway

obtain occupations that are not aligned with their skill demands. We also find that there is a positive correlation between levels of education and skill levels in occupation among the couples, where the correlation coefficients are moderate among couples over the age of 30 years (0.35 - 0.43) while this correlation is weak among young couples (0.19 - 0.25).

Table 2. Discrepancy between levels of education and skill levels performed in occupations among Polish couples (cross-tabulation, row percent)

	Gender	Levels of education attainment	No occupation or seeking jobs	ISCO skill level 1	ISCO skill level 2	ISCO skill level 3	ISCO skill level 4	Total
Young families (n=198)	Female	Lower than university	29.4	27.5	32.3	3.2	7.7	100
		University degree	24.5	24.3	26.5	4.6	20.2	100
	Male	Lower than university	2.7	4.6	76.7	8.5	7.9	100
		University degree	8.2	6.1	45.1	11.7	29.2	100
Families with couples over the age of 30 (n=435)	Female	Lower than university	34	26.3	27.6	5.4	6.8	100
		University degree	22.8	13.9	21.4	8.4	33.7	100
	Male	Lower than university	7.3	2.6	74.7	13.2	2.4	100
		University degree	4.8	6.2	46.5	12.5	30.2	100

Interestingly, the analyses provided in Table 1 and Table 2 show that age is very important factor in labour market performance, which may also be an indicator of the length of time staying in Norway. Older migrants seem to have gained better work positions and they make better use of their education in the Norwegian labour market. This discrepancy is further accentuated in terms of gender, as the female partners in the two groups of families are faring differently. It seems that migration from a country with less gender equality to one with higher gender equality (Global Gender Gap Report 2014) does not alleviate the gender disparity within the employment of migrants (Pustulka 2015).

Employment contract and precarity

Table 3 presents the employment status of the Polish migrants in couples; we see that over one-half (56.9%) of all partners have a full-time work with a stable contract, while 10.6% of them have a part-time work with a stable contract. About

one-tenth of the respondents and their partners have a ‘precarious working situation’, which includes holding hourly paid and temporary jobs. Table 3 shows that male partners from both family groups are clearly more successful in landing full-time employment with a stable contract (75.6% of young men versus 76.4% of older men), which can be compared to the female partners (29.3% of young women versus 46.1% of older women). While there is no difference in employment for male partners from both age groups, female partners from the older age group are characterized by more stable employment situations.

Table 3. Employment status of Polish couples by gender (cross-tabulation, column percent)

	Female partners		Male partners		Total
	Families with couples over the age of 30	Young families	Families with couples over the age of 30	Young families	
Full-time work (unlimited/stable contract)	46.1	29.3	76.4	75.6	56.9
Part-time work (unlimited/stable contract)	16.2	19	2.1	5.2	10.6
Hourly paid and agency work	3.4	4.5	9.6	5.4	5.7
Self-employed	6.8	7.1	5.8	7.5	6.8
Temporary employment (limited contract)	2.9	8.4	0.4	0.4	3.0
Rotational employment (e.g. 2 weeks at work, 2 weeks off)	0.9	0	2.6	2	1.4
Other or not applicable	23.7	31.7	3.1	3.8	15.6
Total	100	100	100	100	100

Note: The gender differences within families and the differences between female partners across the two family groups are statistically significant at $p < 0.05$ level. $N = 633$.

We find no statistically significant correlation between levels of education of the couples and their employment status in terms of holding a stable contract among any of the partners in the couples. Conversely, we find a significant correlation between Norwegian language proficiency and a stable contract among the respondents (see Table 4). As illustrated in Table 4, the percentage of those employed with stable contracts increases in association with language proficiency level. This holds true for the respondents in young families and those in families with partners over the age of 30 years. However, there is no significant difference in the levels of Norwegian language knowledge between the two age groups, which implies that the length of staying in Norway (or age) seems to have no effect on Norwegian language proficiency among the Poles.

Table 4. Level of the Norwegian language knowledge and contract employment (cross-tabulation, column percent)

Which of the following statements best describe your level of Norwegian language knowledge?	Respondents of couples over the age of 30			Respondents of young couples		
	Other working status (n=133)	Full-time or part-time unlimited stable contract (n=302)	Total (n=435)	Other working status (n=76)	Full-time or part-time unlimited stable contract (n=122)	Total (n=198)
No knowledge	17,3	4,0	8,0	13,2	2,5	6,6
Beginner (ability to communicate in simple situations)	30,8	17,9	21,8	34,2	21,3	26,3
Basic (ability to talk about daily topics, understanding commands at work)	22,6	20,2	20,9	14,5	21,3	18,7
Intermediate (ability to communicate in various situations without full fluency)	19,5	26,8	24,6	27,6	28,7	28,3
Advanced/fluency (no problem communicating at work, institutions and social situations)	9,8	31,1	24,6	10,5	26,2	20,2
Total	100	100	100	100	100	100

Note: The differences in contract types among the levels of Norwegian language are significant at $p < 0.05$ level.

Settlement plans

A question that is of special interest to many politicians and researchers is: what will happen with Polish migrants as time passes (in other words, will they stay or will they go back?). Our survey data show that approximately one-half of the respondents plan to settle in Norway. Unlike what was found in earlier studies on Polish migrants seen through the prism of “intentional unpredictability” – a purposeful choice not to make a decision about settlement and return (Eade et al 2007: 34), only one-third of the families in the sample claimed to have no precise settlement plans. Furthermore, 15% of the families said ‘no’ to the question about plans to stay in Norway permanently. Table 5 presents the reasons for planning to settle in Norway for those who replied ‘Yes’ and ‘Not sure’ to a questions about plans to settle in Norway.

Apparently, the most common reasons for staying in Norway are ‘better working conditions in Norway’ and ‘higher living standards in Norway’, followed by the (mirrored data-wise) reason of ‘no prospects in Poland’. One-third of the couples over the age of 30 years chose the reason of ‘children started school in Norway’, while only 15% of the young couples did so. This indicates that the settling process is initiated for some couples when their children reach schooling age, which is aligned with qualitative research’s findings on this matter (Ślusarczyk & Pustułka 2015). However, none of the particular factors (age, childlessness, financial situation) seems to significantly differentiate respondents with respect to their decision to settle.

Table 5. Main reasons for settling in Norway (% of agree and completely agree on the reasons)

Please indicate the main reasons for settling in Norway:	Yes to settle in Norway (n=319)		Not sure (n=221)	
	Couples over the age 30 (n=217)	Young couples (n=102)	Couples over the age 30 (n=152)	Young couples (n=68)
I like the cultural/religious/social climate in Norway	26.3	21.6	19.0	16.2
Relationships with family in Poland did not persist (I have nobody to go back to)	2.8	1.0	1.3	2.9
My children started school in Norway	36.4	16.7	30.7	13.2
Better working conditions in Norway: higher income, stable contract, etc.	77.0	85.3	73.2	89.7
No prospects in Poland	60.4	66.7	52.3	58.8
Higher living standards in Norway	53.5	70.6	58.8	63.2
Better access to welfare state's assistance in Norway (social and family benefits)	14.7	16.7	17.0	19.1
My family members (e.g. partner, children) want to live in Norway	15.2	0	14.4	11.8

Conclusions

The study shows that the young Polish migrants in our sample arriving in Norway present with high levels of education. We observe a 'mismatch' between qualification level and the job performed, as well as between the highly gender-segregated migrant experiences in the labour market in Norway. On the one hand, this finding is particularly stark among the Polish women, who tend to have fewer attachments to the professional realm in Norway. On the other hand, we observe some impact of age on the match between skills and job. Those who are older tend to display an association between skills, education and employment.

We also observe a strong desire among these young Polish couples to settle in Norway. They voice issues connected to the labour market as those decisive reasons for their future settlement plans. The young Poles acknowledge the better conditions in the Norwegian labour market and the generally poor situation in Poland. As their transitions to adulthood seem to start abroad rather in their country of origin, we can suspect that these individuals' opinions about labour market hardships are somewhat skewed, reflecting the general climate and public discourse in Poland, rather than their own experiences.

However, drawing on earlier research on deskilling and career progression of Poles in Germany and the United Kingdom (Nowicka 2012, 2014a, 2014b;

Trevena 2013; Pustułka 2015) and in European countries in general (Krzaklewska 2009), we can devise two scenarios regarding the precarious positions of young Polish migrants in Norway: a pessimistic scenario and an optimistic one. The pessimistic scenario suggests that migrants would stay in the worse job positions for their entire time in Norway, no matter how long (Trevena 2013). The more optimistic view implies that, in time, these individuals' situations will improve due to their improved language skills, wider social networks, and their understanding of the work culture in Norway (Nowicka 2014a, 2014b).

Bibliography

- Botterill K (2011). Mobility and Immobility in the European Union: Experiences of Young Polish People Living in the UK, *Studia Migracyjne-Przegląd Polonijny*, vol.1/2011: 47-70.
- Bratsberg, B, Raaum, O (2012) Immigration and wages: Evidence from Construction, *Economic Journal*, 122 (565): 1177-1205
- Castles, S. (2010). Understanding global migration: a social transformation perspective. *Journal of ethnic and migration studies*, 36(10), 1565-1586.
- Eade J, Drinkwater S, Garapich M (2007). *Class and Ethnicity: Polish Migrant Workers in London: Full Research Report*, ESRC End of Award Report, RES-000-22-1294. Swindon: ESRC, 24-44.
- EPMPF (2014) Młodzi na rynku pracy. Pod lupą, sytuacja młodych na rynku pracy z perspektywy przedsiębiorstw MŚP, Warszawa: Europejski Program Modernizacji Polskich Firm
- Eurostat (2015). The Dashboard on EU Youth Indicators, <http://ec.europa.eu/eurostat/web/employment-and-social-policy/youth/indicators>
- Fihel, A., Kaczmarczyk, P. (2004). Migration: a threat or a chance? Recent migration of Poles and its impact on the Polish labour market, in: Burrell, K (ed) *Polish migration to the UK in the 'new' european union*, 23-48.
- Fihel A, Pietka E (2007). Funkcjonowanie polskich migrantów na brytyjskim rynku pracy. *CMR Working Papers*, vol. 23 (81).
- Global Gender Gap Report (2014) World Economic Forum, <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2014/>
- Fomina, J. (2009). *Światy równoległe-wizerunek własny Polaków w Wielkiej Brytanii*. Warszawa: ISP.

- Friberg, JH (2012a). Culture at work: Polish migrants in the ethnic division of labour on Norwegian construction sites, *Ethnic and Racial Studies*, 35 (11): 1914-1933.
- Friberg, J. H. (2012b). The stages of migration. From going abroad to settling down: post-accession Polish migrant workers in Norway. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38(10), 1589-1605.
- Friberg JH (2012c) The 'Guest-Worker Syndrome' Revisited? Migration and employment among Polish workers in Oslo, *Nordic Journal of Migration Research*, vol 2(4):316–324
- Friberg, J. H., Tronstad, K. R., & Dølvik, J. E. (2014). Central and Eastern European labour migration to Norway. *Free Movement of Workers and Labour Market Adjustment*, 147-172.
- Friberg, J. H. (2010). Working conditions for Polish construction workers and domestic cleaners in Oslo: Segmentation, inclusion and the role of policy. In: Black R et al (eds) *A continent moving west....*, 23-50.
- Grabowska-Lusińska I, Okólski M (2009). *Emigracja ostatnia?* Warszawa: Scholar.
- Grabowska-Lusińska, I., Okólski, M. (2008). Migracja z Polski po 1 maja 2004 r: jej intensywność i kierunki geograficzne oraz alokacja migrantów na rynkach pracy krajów Unii Europejskiej. *CMR Working Papers, Centre of Migration Research*.
- GUS (2015) *Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski do 2014 roku*, Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Huang, L, Kochowicz M, Krzaklewska E, Pustułka P (2015) Transfam Web-survey on Polish families living in Polish-Norwegian transnationality: Documentation of design, variables and measurements. Oslo: NOVA-HIOA & Jagiellonian University. Accessible at <http://www.transfam.socjologia.uj.edu.pl>
- Iglicka, K, Gmaj, K (2014) Poland - Past and Current Migration Outflows with the Special Emphasis on Norway, *Reports and Analyses*, Centre for International Relations, 4: 1-23.
- Ignatowicz A (2011). Travelling home: Personal mobility and “new” Polish migrants in England, *Przegląd Polonijny – Studia Migracyjne*, vol.1/2011: 33-46.
- International Labour Organisation (2012). *International standard classification of occupations ISCO-08. Vol.1 Structure, group definitions and correspondence tables*. Geneva: International Labour Office. Available at: <http://www.ilo.org> .
- Jelonek M, Kasperek J, Magierowski M (2015) Młodzi na rynku pracy – pracownicy, przedsiębiorcy, bezrobotni, *Edukacja a rynek pracy – tom IV*, Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości Warszawa.

Jelonek M., Szklarczyk D. 2012. Absolwenci szkół ponadgimnazjalnych i wyższych na rynku pracy. W: J. Górniak (red.), *Młodość czy doświadczenie? Kapitał ludzki w Polsce*. Raport podsumowujący III edycję badań BKL z 2012 roku.

http://bkl.parp.gov.pl/system/files/Downloads/20121128143313/BKL_Raport_2013_int_m.pdf?1364281897 [access date 29.08.2014]

Kaczmarczyk P, Tyrowicz J (2008). *Polish seasonal migration to Germany*, Foundation for Social and Economic Initiatives, Bulletin vol.2.

Kotowska I (2007). Sytuacja kobiet powracających na rynek pracy po przerwie spowodowanej macierzyństwem i opieką nad dzieckiem. W: J Auleytner (ed.) *Wieloaspektowa diagnoza sytuacji kobiet na rynku pracy*. Raport końcowy, EFS, SPO RZL 1.6(b), Warszawa, 30-45.

Krzaklewska E (2009). The after-EU-accession emigration of youth in the light of the new cultural patterns of adulthood in Poland Forum21. *European Journal on Child and Youth Research*, Nr.4/December.

Napierała J, Trevena P (2010). Patterns and determinants of sub-regional migration: A case study of Polish construction workers in Norway, in: R Black et al (eds), *A continent moving West? EU enlargement and labour migration from Central and Eastern Europe*, Amsterdam: Amsterdam University Press, IMISCOE Research, pp.51-71.

Napierała, J (2010) Sytuacja Polek na rynkach pracy w Danii i Norwegii w okresie poakcesyjnym, *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny*, 4: 55-78.

Nowicka, M. (2012). Deskillling in migration in transnational perspective. The case of recent Polish migration to the UK. *COMCAD Arbeitspapiere - Working Papers*, no.112.

Nowicka, M. (2014a). Migrating skills, skilled migrants and migration skills: The influence of contexts on the validation of migrants' skills. *Migration Letters*, 11(2), 171-186

Nowicka M (2014b) Successful Earners and Failing Others. Transnational Orientation as Biographical Resource in the Context of Labor Migration, *International Migration*, 52 (1): 74-86.

Połujańska, A. (2009). Wzory doboru małżeńskiego w Polsce i przyczyny ich powstawania. *Studia Demograficzne*, vol. 2 (156), 45-72.

Pustulka P (2015) Escaping workplace gender discrimination through mobility? Labour market experiences of Polish female migrants in UK and Germany, *Interdisciplines*, vol.6, issue 1, pp. 59-96.

Ślusarczyk M, Pustulka P (2015) Transnational Polish Families in Norway. The Entanglements between Migration Trajectory and Labor. *Transfam WP2 Working*

Paper 1, available online:

<http://www.transfam.socjologia.uj.edu.pl/documents/32445283/0fffac5e-2e7f-4923-a23c-6e5e532a6d5e>

Statistics Norway 2015 www.ssb.no

Trevena, P. (2013). Why do highly educated migrants go for low-skilled jobs? A case study of Polish graduates working in London. *Lost in mobility transition*.

http://cream.conference-services.net/resources/952/2371/pdf/MECSC2011_0072_paper.pdf

White A (2011a). The mobility of Polish families in the West of England: translocalism and attitudes to return, *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny*, vol.1/2011: 11-32.

White A (2011b). 'Polish families in England: decisions about stay and return', in: A Stenning, A Słowik (eds.) *Post-Accession Migration in Europe: a Polish Case Study*, Kraków: Impuls, 15-38.

White, A. (2014a). Double return migration: failed returns to Poland leading to settlement abroad and new transnational strategies. *International Migration*, vol. 52, 72-84. doi: 10.1111/imig.12138.

White, A. (2014b). Polish Return and Double Return Migration. *Europe-Asia Studies*, vol. 66, 25-49. Doi: 10.1080/09668136.2013.855021.

Youth 2011 Poland/ Młodzi 2011, Warsaw: The Chancellery of the Prime Minister, ISBN 978-83-933627-1-4,

http://pjpeu.coe.int/documents/1017981/1668203/Poland_youth_2011.pdf/ce573d67-b2dc-4b3f-86d9-9f3efef2b2a8 [15.10.2015]

Noter:

¹ The research leading to these results has received funding from the Polish-Norwegian Research Programme operated by the National Centre for Research and Development under the Norwegian Financial Mechanism 2009-2014 in the frame of Project Contract No Pol-Nor/197905/4/2013.

Carolina Øverlien

Ungdom, vold og overgrep – skolen som forebygger og hjelper

Universitetsforlaget, 2015

De siste årene har vi i Norge blitt konfrontert med rystende historier om barn som har blitt utsatt for alvorlig, og noen ganger dødelig, vold og omsorgssvikt. Voksne rundt barnet har ikke oppfattet hva som skjedde, eller de ante at noe var galt, men unnlot å handle. Hver av disse historiene viser i seg selv at boka som Carolina Øverlien har skrevet er viktig. Hensikten med boka er nettopp å gjøre voksne i stand til å se, ta inn over seg og handle når de mistenker at en ungdom utsettes for vold eller overgrep.

Øverlien er forsker ved Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS). Hun har i en årrekke forsket på barn og ungdom utsatt for vold og overgrep, først i Sverige og senere i Norge. Denne boka bygger på det omfattende arbeidet hun har gjort på disse feltene, spesielt på boka *Vold i hjemmet – barns strategier* utgitt i 2012. Boka henvender seg primært til voksne i skolen og studenter som utdanner seg for en jobb i skolen. Bokas ambisjon er, som forfatteren selv skriver i sluttkapitlet, at den «skal gi deg kunnskap og mot til å ville gjøre noe for at spørsmål som angår vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt mot barn og ungdommer skal bli en tydeligere tematikk på din skole eller din framtidige skole» (s. 163).

Hvorfor akkurat voksne i skolen og ikke voksne generelt? En åpenbar grunn er at skolen er et sted der alle ungdom må være. Skolens voksne ser alle ungdommer i Norge hver dag og over lang tid. De er dermed i en unik posisjon når det gjelder å oppdage at ungdom utsettes for vold og overgrep. Fra forskning vet vi også at lærere og elever ofte har en nær og fortrolig relasjon, også når eleven er en ungdom. De fleste ungdommer oppfatter skolens voksne som mer enn bare faglige veiledere. Denne boka bidrar med kunnskap lærere trenger for å håndtere en slik sammensatt lærerrolle. En annen grunn til at voksne i skolen er en relevant målgruppe for denne boka, er at skolegang er viktig for å redusere de negative konsekvensene av vold og overgrep for ungdom i et lengre perspektiv. At skolen er kjent med og prøver å tilpasse opplæringen til situasjonen – for eksempel når en ungdom bor på krisesenter – kan være avgjørende for at en ungdom i krise slipper å miste viktige år av skolegangen.

Bokas tittel understreker at boka handler om *ungdom*. Øverlien antyder dermed at det å hjelpe ungdom som utsettes for vold og overgrep, er noe annet enn å hjelpe barn – man trenger andre forståelsesrammer og innfallsvinkler. Fra et ungdomsforskningsspektiv er denne særskilte oppmerksomheten rettet mot ungdom velkommen. Boka viser på en fin måte at de som skal møte, lytte til og hjelpe ungdom, må møte dem nettopp som ungdom, på deres premisser. Denne innsikten kan av og til bli borte når man er opptatt av å understreke at ungdom juridisk sett er barn til de fyller 18.

Boka er delt i inn sju kapitler, i tillegg til en innledning og et etterord. Hvert av de fire første kapitlene tar for seg et av hovedtemaene i boka: Det første kapitlet handler om vold i hjemmet, det andre om omsorgssvikt, det tredje om fysisk vold mot barn og ungdom og det fjerde om seksuelle overgrep. Hvert av disse kapitlene innledes med en historie om én ungdom. Ungdommene er virkelige personer (selvfølgelig anonymisert) som Øverlien har møtt i et forskningsprosjekt der hun intervjuet 25 barn og unge som bodde eller hadde bodd på krisesenter. Det er mye å lære av disse historiene i seg selv. Med fraspark i de temaene enkelthistoriene representerer, beskriver Øverlien den kunnskapen man har om hvert enkelt fenomen. Framstillingen av disse feltene framstår som solid og kunnskapsrik, og forfatteren henviser gjennomgående til nyere forskning. Stoffet blir likevel aldri tungt, selv om teksten noen ganger er litt ordrik. I disse kapitlene finnes også spørsmål som kan brukes til diskusjoner i klasserommet, hvis lærere velger å bruke boka som utgangspunkt for undervisning.

De siste kapitlene i boka henvender seg direkte til potensielle hjelpere. Her retter også boka seg mot ungdom selv, med en dobbelt ambisjon: For det første er det et mål å gjøre ungdom i stand til å forstå når en jevnaldrende kan være utsatt for vold og overgrep og gi dem kunnskap om hvor denne jevnaldrende kan få hjelp. For det andre er hensikten å gi håp til ungdom som selv er utsatt, og ikke minst bidra til at de søker hjelp. Kapittel tittelen: «Til deg som er ung – det er hjelp å få!» er talende. Undertitlene i kapitlet er «Hvor og hos hvem kan du søke hjelp?» «Hvilke rettigheter har den som søker hjelp?». Dette er fine kapitler, men for å bli lest, må de nok formidles til ungdommen av en lærer eller en annen voksen som kjenner boka. Brukt på den måten kan kapitlet fungere som verktøy for en lærer som står overfor en ungdom som utsettes for vold og overgrep.

I kapittel seks skriver Øverlien direkte til lærere. Kapittel tittelen «Til deg som er lærer – du er viktig» viser at målet er å få lærere til å forstå at de kan gjøre en forskjell. Undertitlene i kapitlet bygger opp under dette og Øverlien tilbyr praktiske råd på

veien: «Ti grunnleggende regler for samtaler med ungdommer om sensitive temaer». Teksten framhever også at dette er noe lærerne ikke kan velge bort. Undertittelen «Lærerens muligheter og forpliktelser» tydelig gjør lærerens ansvar. Under tittelen «Her er dine samtalepartnere» gir boka veiledning om hvor læreren kan søke råd og hvor de kan henvise en ungdom videre. Kapittel sju, «Før du legger fra deg boka», retter seg også mot lærere. Kapittelet er ment som en oppsummering av de viktigste budskapene i boka – om hva man kan gjøre i møte med ungdom som utsettes for vold og overgrep.

Øverlien skriver om vonde tema, men hun understreker at hennes viktigste budskap er håp, og at «Håpet finnes i de små, men betydningsfulle handlingene som man ikke behøver å være ekspert for å utføre» (s. 17). Boka er velskrevet, den formidler forskning og lovverk på en tilgjengelig måte og er samtidig skrevet med dypt engasjement for de ungdommene som i hjemmet og i sine nære relasjoner ikke får trygghet, men opplever frykt og smerte.

En innvending er kanskje at teksten er lang og at lærere med en travel hverdag ikke rekker å lese boka fra perm til perm. Desto nyttigere at overskriftene er så informative, og at boka fungerer slik at man fint kan lese litt på kryss og tvers av kapitler. Boka burde også treffe lærerstudenter godt, med gode forklaringer av fagbegreper, pedagogisk framstilling av forskning og ikke minst en grundig gjennomgang av hva læreres oppmerksomhets- og meldeplikt innebærer.

Øverlien kommer flere ganger tilbake til poenget om at det er vanskelig for barn og ungdom å få fullt utbytte av skolegangen når de har alvorlige problemer i livet utenfor skolen. Dette er en viktig påminnelse til lærere og lærerstudenter. Boka gir tankevekkende eksempler på at ungdom har blitt forstått som å ha lærevansker, mens livssituasjonen deres har gitt dem umulige betingelser å lære under. Øverlien minner oss på hvor viktig det er å prøve å komme til bunns i *hvorfor* en ungdom strever på skolen. Dette er viktig fordi skolen ofte har lettest for å se og ta tak i det som handler om læring, og å sette inn tiltak der.

Boka er utgitt med støtte fra Fritt Ord og Redd Barna, og er oversatt fra svensk (Øverliens morsmål) av Mildrid Solli. Håvard Tjora, kjent som «superlæreren» fra NRK-serien «Blanke Ark» har skrevet forord til boka. Boka er illustrert med fotografier av Hanne Johnsen. Bildene fungerer fint sammen med teksten, de hjelper oss til å huske at hver kloke handling fra en voksen kan gjøre livet til en helt virkelig ungdom litt bedre, eller den kan til og med komme til å redde et liv.

Ingrid Smette
NOVA, Høgskolen i Oslo og Akershus

Bidragstere i dette nummeret

Johan Fredrik Rye (dr.polit) er professor i sosiologi ved Institutt for sosiologi og statsvitenskap ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. Rye forsker på ulike former for mobilitet i de senmoderne samfunnene. De siste årene har han konsentrert seg om ulike aspekter knyttet til arbeidsinnvandringen fra de østeuropeiske landene. Epost: Johan.Fredrik.Rye@svt.ntnu.no

Anders Bakken er cand. sociol og jobber som forsker ved NOVA/Høgskolen i Oslo og Akershus. Hans forskningsinteresser er knyttet til ungdom og oppvekst, med fokus på sosiale forskjeller i skole og utdanning. Bakken er prosjektleder for Ungdata – lokale ungdomsundersøkelser. E-post: anders.bakken@nova.hioa.no.

Lihong Huang, PhD in international education, senior researcher at Youth Research Section at NOVA – Norwegian Social Research, Oslo and Akershus University College of Applied Sciences. Research interests: children and youth in schools, home background and educational achievement, learning experiences and peer relations, civic knowledge and political attitudes, classroom practices and teaching methods. E-mail: Lihong.Huang@nova.hioa.no

Ewa Krzaklewska, researcher at the Jagiellonian University in Kraków within projects Gender equality and quality of life (GEQ) and Transfam. Her scholarly interests revolve around youth and youth policy, gender and family, migration and mobility, as well as research methods. Her doctoral research examines the patterns of transitions to adulthood in Poland. E-mail: ewa.krzaklewska@uj.edu.pl

Paula Pustulka, researcher at the Transfam project at the Jagiellonian University in Kraków. She has recently earned a PhD in Sociology from Bangor University in the UK and her doctoral research was dedicated to Polish migrant mothers parenting in Germany and the United Kingdom. Paula's research interests pertain to intersections of gender, family, and migration, as well as qualitative research methods. E-mail: paulapustulka@gmail.com